

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

DEN SVENSKA QVINNAN.

FJERDE ÅRGÅNGEN.

Tredje häftet.

Innehåll:

	pag.
XVI. Några Beträktelser i anledning af ett förslag, framställt på ett prestmöte i Sverige, 1862, af <i>Esselde</i>	177.
XVII. Olika sätt att bära fattigdomen, af <i>E.</i> (insändt)	186.
XVIII. Ida Pfeiffer om Madagaskar, af <i>L. S.</i>	193.
XIX. Den skandinaviska bronsåldern, af <i>L—d.</i>	210.
XX. Rose Chéri, af <i>L. S.</i>	221.
XXI. I Melville House, af <i>O. E.</i> (insändt)	224.
XXII. Pilgrimens sång, af <i>Anna A.</i> (insändt)	226.
XXIII. Spridda bilder, uppfångade i flykten under sommarfärder i fremmande land. V. En Riddur i Pyrenéerna, af <i>Esselde</i>	227.
XXIV. Bref till Lea, af <i>Emund Gammal</i> (insändt)	254.
XXV. Skolan för Döfstumma i Stockholm, af <i>Esselde</i>	262.
XXVI. Staten och den svenska Konstnärinnan, af <i>Esselde</i>	266.
XXVII. Vår Portfölj	270.

UPSALA.

ESAIAS EDQUIST.

1862.

Obs. omslagets trenne sista sidor.

XVIII. — IDA PFEIFFER OM MADAGASKAR.

Till den biografiska konturteckning af den utmärkta resanden *Ida Pfeiffer* *), vi i ett föregående häfte gifvit våra läsare, bifogade vi löftet att framdeles meddela några utdrag ur hennes sista arbete: *Reise nach Madagaskar*, och vi börja nu med en derifrån hemtad kort historisk-geografisk återblick på nämnde ö, intressant i mer än ett hänseende, men hittills föga bekant för den civiliserade världen.

"*Madagaskar* var redan känd af de gamle, och *Marco Polo* omnämner den så tidigt som i 13:de århundradet. Portugiserna besökte denna ö första gången 1506 och fransmännen anlade der kolonier 1642.

"*Madagaskar* ligger, som bekant är, i sydostlig riktning från Afrika, skiljd från denna verldsdel genom Mozambique-kanalen och är näst *Borneo* den största ö i världen. Dess areal innehåller ungefär 10,000 geogr. mil och folkmängden uppskattas af somliga till 1 1/2 å 2 millioner, af andra ända till 6 millioner.

"Denna ö eger öfverskådliga skogsmarker, vidsträckta slätter och dalar, talrika floder och sjöar samt betydliga bergssträckor, på hvilka man anträffar toppar, som höja sig ända till 12,000 fot öfver hafsytan. Vegetationen är utomordentligt yppig, klimatet ganska hett och vid kusten, der man påträffar sumpiga trakter, högst osundt för Européer. Öns förnämsta produkter bestå af socker, tobak, silke, ris, indigo, kryddor och åtskilliga slags nyttiga kådor. I skogarne träffar man herrliga träd, passande till byggnadsvirke och alla det tropiska luftstreckets fruktträd trifvas i detta af naturen rikt begåfvade land. Inom djurriket eger *Madagaskar* flera egendomliga arter, deribland familjen "Makis" eller half-aporna och den svarta papegojan; dessutom ett öfverflöd af hornboskap, getter och får, samt många slags sköna foglar. I skogarne och på savannerna (grässlätterna) lefva vilda oxar och svin, vilda hundar och katter i sitt ursprungliga frihetstillstånd, men af farliga rofdjur upptäcker man ej några spår. Ormarne äro oskadliga, reptilerna för öfrigt fåtaliga, och af giftiga insekter känner man blott den s. k. tusenfotan och en liten svart spindel, som lefver i jorden och hvars stygn säges vara dödligt; den förekommer dock blott sällan. På metaller, särdeles jern, och på stenkol skall ön vara ganska rik, men naturligtvis äro dess mineralogiska skatter ännu föga kända.

"Befolkningen består af fyra särskilda racer. På sydkusten bo kaffrer, på den vestra negrer, under det den arabiska folk-

*) Se 4:de årg. 1:sta häft sid. 37.

stammen är den herrskande på norra kusten, liksom den malajska på östra och i det inre af ön. Dessa hufvudracen sönderfalla sedan i flera stammar, bland hvilka *Hovas*, tillhörande malajska racen, för närvarande är den talrikaste och mest bildade på hela ön. Redan vid tiden för *Madagaskars* upptäckt, innehade *Hovas* största delen af öns inre och bildade der ett mäktigt rike, hvars hufvudstad *Tananariva* höjer sig på én vacker och fruktbar högslätt, prydd af täcka kullar och genomskuren af många små vattendrag.

"Sydvestra kusten af ön, hvars befolkning anses såsom fullkomligt fiendtlig emot Européerna, är minst känd, ja, nästan alldeles okänd. Alla dessa stammar äro, som de flesta råa folkslag, tröga, nyfikna, vidskepliga och opålitliga.

"Såsom redan blifvit nämndt, hafva fransmännen alltsedan 1642 försökt att få fast fot på ön; de eröfrade redan då åtskilliga landsträckor, anlade här och der fästningar och handelsdepoter, men förmådde aldrig bibehålla sig. Alla deras företag strandade, dels emot klimatets osundhet och den hårdhet och grymhet, hvarmed de bemötte infödingarne, dels genom den omständigheten, att de aldrig i rätt tid från moderlandet erhöillo behöfligt understöd af pengar och trupper. Man tycktes aldrig der blifva rätt ense om, huru man skulle gå tillväga i afseende på *Madagaskar*. Åtskilliga gånger afsändes visserligen dit skepp och trupper, hvilka man dock sedermera helt och hållet lemnade åt sitt öde, och sålunda förspilldes menniskolif och penningar, utan att något derigenom blef uträttadt.

"I början af 19:de århundradet försökte engelsmännen att grundlägga kolonier på *Madagaskar*, men likaledes utan framgång. De bemäktigade sig väl hamnarne vid *Tamatavé* och *Foulpointe*, men kunde blott en kort tid behålla dem.

"Under tiden hade *Hovas* lyckats utvidga sitt välde i det inre af landet. *Dianampoiene*, chefen i *Tananariva*, förde lyckliga krig mot mindre mäktiga chefer och eröfrade deras stater. Han säges hafva varit en verksam och förständig man, som gifvit sitt folk goda lagar och under hans regering var bruket af starka drycker och tobak förbjudet. *Dianampoiene* dog 1810 och efterlemnade sitt redan mäktiga rike åt sin son *Radama*, hvilken blott räknade 18 år, då han mottog styrelsen deröfver. Han liknade sin far och var, såsom denne, intelligent, rättskaffens och ganska äregirig, älskade Européer och sökte genom umgänge med dem utbilda sina kunskaper.

"Engelsmännen begagnade sig skickligt af denna omständighet och lyckades äfven så innästla sig i hans ynnest, att han afslöt ett fördrag med England, enligt hvilket han förpligtigade sig att upphöra med all slafhandel med utlandet. Som skadeersättning erhöill han pengar och skänker till ett värde af 2000 P.d Sterl., och den engelska regeringen lofvade dessutom att på

sin bekostnad låta uppfostra tio unga personer från *Madagaskar* i England och tio andra på *Mauritius*.

"*Radama* höll troget sin förbindelse, men detta var ej händelsen med engelske generalen *Hall*, guvernör på *Mauritius*, hvilken ej skämdes att öppet förklara, att ett kontrakt med vildar ej egde någon giltighet. Han bröt det också på allt sätt. Den naturliga följd af detta handlingssätt blef, att *Radama* åter tillät slafhandeln och började gynna fransoserna på engelsmännens bekostnad.

"Engelsmännen försökte nu, men länge förgäfves, att återvinna sitt forna inflytande. De hade gjort sig så förhatliga, ej blott för *Radama*, men ock för hans folk, att man brukade epithetet "engelskt" för att uttrycka lögn och falskhet. Slutligen lyckades det dem dock att ej allenast förnya fördraget, men äfven att tillförsäkra sig åtskilliga andra fördelar. Man emottog engelska missionärer, tillät dem anlägga skolor och utsprida biblar, deras skepp erhöles tillträde i alla hamnar mot en afgift af en procent af fraktvärdet, och 1825 beviljade *Radama* engelsmännen rättighet att bosätta sig på ön, bygga hus, drifva handel, odla jorden och att anlägga industriella företag.

"*Radama* dog 1828 i sitt 36:te år. Fullföljande sin faders äregiriga planer, hade det lyckats honom att utbreda sitt välde öfver största delen af ön och att göra sig till konung öfver *Madagaskar*. Under hans spira lydde nu, utom *Hovas* länder, på nordvestra kusten Seklavernas land med hufvudstaden *Bombetok*, på vestra kusten *Mozangaye* och på norra kusten *Antavarernas* och *Betimsarernas* land. Endast de södra kustländerna hade lyckats bibehålla sin oafhängighet.

"Med *Radamas* död upphörde ej blott det engelska, men ock det europeiska inflytandet. Hans förnämsta gemål *Ranavola* följde honom på thronen, och lade den kungliga titeln *Manjaka* till sitt namn.

"Denna grymma, blodtörstiga qvinna började sin regering med att låta afrätta alla den afidne konungens närmaste släktingar, ja, enligt den engelske missionären, *M:r William Ellis*' berättelse blefvo ej blott de, som tillhörde *Radamas* familj dödade, men äfven alla de adliga, som stodo thronen nära och som hon fruktade skulle göra anspråk derpå.

"Det fördrag, hvilket *Radama* afslutat med engelsmännen, upphäfdde hon genast. Hennes hat mot detta folk var så stort, att det sträckte sig till allt, som härstammade från England, ja, till och med till derifrån införda djur. Alla sådana af ren engelsk härkomst måste dödas eller föras ur hennes stater. Men ej heller fransmännen funno nåd inför hennes ögon — hon ville öfverhufvud ej veta af någon civilisation och bemödade sig att utplåna hvarje spår deraf. Hon fördref missionärerna, förbjöd christendomen och ville ej ingå några fördrag med européer. Hennes undersåter, isynnerhet de, som ej tillhörde *Hovas*,

från hvilka hon härstammade, behandlades med utomordentlig stränghet och grymhet. För hvarje förbrytelse ålade hon dem de hårdaste straff och lät dagligen utföra dödsdomar.

”En enda af konungens blodsfrövar, Prins *Ramanetak*, hade lyckats att rädda sig genom flykten. Denne prins har verkligen rättmätiga anspråk på thronen och då drottning *Ranavola* genom sin hårda och blodtörstiga regering snart gjorde sig förhatlig för sitt folk, skulle han helt säkert hafva lyckats att ävägbringa en revolution och bemäktiga sig kronan, om blott Frankrike lemnat honom något bistånd. Detta hade varit så mycket förmånligare för fransmännen, som Prins *Ramanetak* städse visat sig dem benägen. Men Frankrikes regering förblef trogen den politik den sedan tvenne århundraden följt med hänsyn till *Madagaskar*, och den ädelmodiga hjälp, som erbjöds prinsen, bestod i 60 bössor och 20 små fat krut. Följden häraf blef, att drottning *Ranavola* ej allenast fick förblifva i ostörd besittning af sin thron och strafflöst förtrycka och tillintetgöra sina undersåtare, utan äfven, att hon lät fördrifva fransmännen från den landsträcka, hvilken *Radama* upplätit åt dem vid Vanatobé Bay.”

Så ungefär stodo sakerna, då den oförskräckta resanden, *Ida Pfeiffer*, alla varningar och hinder till trots, i en fransmans, *M:r Lamberts*, sällskap, besökte *Madagaskar*. Huru hon der blef invecklad i sin följeslagares intriger och planer att, i samråd med drottningens son och presumtive thronföljare, den menniskoälskande Prins *Rakoto*, störta den grymma herrskarinnan från thronen, känna våra läsare redan genom det korta sammandrag af berättelsen derom, som förekommer i ett föregående häfte af denna Tidskrift. Då kanske äfven mången genom ett längre utdrag ur *Ida Pfeiffers Reise nach Madagaskar*, infördt i Dagligt Alleh. under loppet af förliden Mars månad, erhållit en närmare kännedom om de med denna sammansvärjning förknippade omständigheter och dess misslyckande, vilja vi ej uppehålla oss dervid, utan åtnöja oss med att ur ofvannämnde arbete meddela åtskilligt rörande seder och bruk på *Madagaskar*. Denna ö företer i afseende på sina innevånares karakter och vanor en i sanning grotesk sammansättning af ursprungligt barbari och europeisk dårskap. Det hela förefaller nästan som såge man en rå, grym vilde, utklädd med några sorgliga kvarlefvor af en brokig theatergrannlåt.

Kort efter *Ida Pfeiffers* och hennes reskamrats, *M:r Lamberts*, ankomst till *Tananariva*, skickade drottningen en af sina förnämsta officerare för att inbjuda dem att intaga *Sambas-*

Sambas hos en af hennes hofdamer, på samma gång hon till tecken af sin ynnest skänkte *M:r Lambert* en präktig gödd oxe, tillika med flere slags fjäderfä och en korg ägg. *Ida Pfeiffer* beskriver denna högtidlighet på följande sätt:

"*Sambas-Sambas* är en rätt, bestående af fint sönderskuret oxkött, stekt i fett och blandadt med ris. Här herrskar det bruket att under den första månaden af nya året (som just nu inföll) dermed vid besök traktera vänner och bekanta. Hvar och en af gästerna tager då en liten nypa deraf mellan två fingrar, reser sig upp, bugar sig till höger och venster, sägande: "Mätte drottningen ännu lefva tusende år!" Man kan efter behag sedan äta af denna rätt eller ej, det betyder ingenting. Denna sed har ungefär samma betydelse som nyårsönskingar hos oss.

"Då fremlingar inbjudas till dylika högtidligheter, emottagas de likväl ej i det kungliga palatset, utan hos *Dame Rasoaray*, som är af hög börd och har en stor och rikt inredd boning. Att få äta i drottningens sällskap eller ens inträda i kungliga palatset skulle vara en alltför stor ära för en fremling; så långt sträcker sig ej den högmodiga, inbilska herrskarinnans nedlåtenhet.

"Kl. 2 e. m. begåfvo vi oss derföre till *Dame Rasoaray*. Man införde oss i en stor sal, hvars väggar voro beklädda med europeiska tapeter och golvet belagdt med vackra mattor. En högst elegant anordnad taffel, för hvilken ingen europeisk furste behöft skämmas, stod midt i rummet, hvars öfriga möblering var enkel, men smakfull. En engelska skulle dock säkert ha funnit stötande emot anständighet och goda seder, att i samma rum, der måltiden intogs, äfven förmärktes tvänne sängar, och i sanning ganska vackra sängar med tunga, rika sidenomhängen. Men som jag blott är en stackars tyska, stötte jag mig ej derpå, utan lät icke åsynen af de begge sängarne hindra mig från att med god smak förtära min portion ris och kött. Någon vidare undfägnad vankas ej vid *Sambas-Sambas*, ej heller ser man annan dryck än vatten.

"Jag beundrade högligen två silfvervaser i upphöjdt arbete, som stodo på bordet, och min beundran steg till sin höjd, då jag erfor att de voro förfärdigade af inhemske arbetare. De skulle helt säkert ha vunnit bifall äfven i Europa. Liksom chineserna besitta infödingarne en ganska stor efterhärmningsförmåga, men äro på intet sätt uppfinningsrika.

"Ibland de höga personer, hvilka jemte oss voro inbjudna till denna måltid, funnos flera, som talade engelska eller fransyska; de flesta dock engelska. Kännedomen om detta senare språk härleder sig från konung *Radamas* regeringstid, under hvilken engelske missionärer besökte *Madagaskar* och åtskilliga unga personer skickades till Mauritius och England för att uppfostras."

I afseende på militäriska och sociala förhållanden, berättar vår resande följande:

"Vi sågo den 2 Juni en stor revy på Marsfältet, en vacker äng, som utbreder sig framför staden vid foten af kullarna. Enligt drottningens ordres skall i *Tananariva* alltid en militärstyrka af 10 å 12,000 man vara att tillgå; dock är troligen denna uppgift såväl som den om boningshusens antal *) till hälften öfverdrifven. De vid omnämnde tillfälle uppställda trupperna räknade säkerligen ej mer än 4,500, högst 5,000 man.

"En dylik revy hålles hvar 14:de dag för att undersöka om de tienstskyldige soldaterna äro tillstädes, om de äro friska och deras kläder och vapen i godt stånd, och vid de kompagnier, der detta ej är händelsen, erhåller kaptenen en skrapa och mängen gång en handgriplig tillrättavisning.

"Några militäriska öfningar ega likväl ej rum och som man sade mig föres krig utan allt system och ungefär på samma sätt som hos alldeles vilda folkslag. Då en trupp tror sig förlorad, upphör genast all subordination, och soldaterna fly å alla håll. Förskräcklig är vid sådana tillfällen de sjukas och sårades lott, och icke blott då, utan äfven vid vanliga marscher, ty många omkomma under dem genom brist på vård och hjälp. Deras kamrater äro visst förpligtigade att sörja för dem, bära och föda dem; men huru kan man begära detta af personer, som sjelfva lida nöd och som genom mödor af alla slag ofta äro så försvagade, att de blott med möda förmå framsläpa sig sjelfva och sina vapen. I ett krig, som drottningen för ett par år sedan förde emot Seklaverna, skickades 10,000 man i fält; under marschen omkom dock hälften af brist på föda, andra rymde sin väg och när hären anlände till krigsskådeplatsen, hade den sammansmält till 3,000 man.

"Om fångarne bekymrar man sig verkligen mera än om soldaterna och vårdar sig omsorgsfullt om dem, emedan man genom deras försäljning afser att göra sig en vinst. Ja, äfven såsom slafvar befinna de sig ej i ett så olyckligt läge som soldaten eller åkerbrukaren. Af sina herrar erhålla de kläder, föda och bostad och betungas ej heller med för hårdt arbete,

*) Författarinnan omnämner på ett annat ställe, att man sagt henne, det hufvudstaden med sina förstäder skulle innehålla 50,000 hus eller, som man der uttrycker sig, tak. Hon anser detta likväl ej troligt, men tillägger: "ovanligt stort är dock husens antal och af det enkla skäl, att de äro så små, och bestå ej af mer än ett, högst två rum. Är familjen stor, bygges bredvid stamhuset två eller tre likadana små hus. Hos välmående personer befinnes sig köket också under sitt eget tak, och slafvarne äro naturligtvis äfven fördelade i flera hus. Detta oaktadt tror jag dock ej, att *Tananariva* eger mer än 15 eller högst 20,000 hus."

ty i detta fall utsätter sig egaren för faran att förlora dem genom rymning och som landet hvarken eger polis eller någon dermed likartad myndighet återfinnas sällan förrymda slafvar.

"De officerare, jag såg, buro till största delen europeisk dräkt, men deras utseende var derföre ej mindre komiskt. Den ene bar en frack, hvars skört räckte honom på hälarne, en annan en rock af blommigt kattun, en tredje en urblekt röd jacka, som fordom torde ha tillhört en engelsk marinsoldat. I afseende på hufvudbetäckningen rådde lika stor variation och man fick skåda halm- och filthattar af alla möjliga storlekar och former, mössor af aldrig förr sedda modeller. Generalerna buro dock europeiska trekantiga hattar och voro till häst.

"De militäriska graderna äro tagna efter de europeiska och bestå af tretton trappsteg, från soldaten och till fältmarskalken.

"Också de europeiska adelstitlarne var jag nog lycklig att återfinna här, ty det hvimlade af baroner, grefvar och furstar, liksom vid de tyska hofven.

"Hela *Madagaskars* befolkning är indelad i elfva klasser. Till den elfte klassen höra de regerande personerna, till den tionde den kungliga familjens afkomlingar. I de följande sex kasterna inbegripas de adliga af högre och lägre rang. Till tredje kasten hör folket, till den andra de hvita slafvarne, bland hvilka man räknar alla dem, som förut varit fria, men som blifvit sålda till straff för begångna förbrytelser eller såsom krigsfångar, och första klassen består af de svarta slafvarne, d. v. s. sådana som äro födda till slafvar.

"En adelsman kan välja sig hustru, ej blott ur sin egen kast, utan äfven ur de tvänne kaster, som stå under hans, men aldrig ur en högre. Med en slafvinna får han på inga villkor gifta sig och lagen förbjuder hvarje ömmare förbindelse mellan en adelsman och en slafvinna. I forna tider hölls ganska strängt på denna lag och upptäcktes förbrytelser deremot, blef adelsmannen såld såsom slaf och slafvinnan dödad.

"Som polygami här är tillåten, kan hvar och en taga så många hustrur han vill. Bland de adliga ha dock blott ett inskränkt antal anspråk på titel af gemål och den först tagna har företräde framför de öfriga. Hon allena bor i samma hus som sin gemål, henne bevisas större aktning och hennes barn föredragas de öfrigas. Konungen kan ha tolf rättmätiga gemåler, men de måste alla vara ur de högsta familjerna. Den regerande drottningen, såväl som hennes systrar och döttrar, ega rättighet att afskeda sina gemåler och taga sig andra, så ofta det faller dem in.

"Min penna tillåter mig ej att skildra de många osedliga vanor, som herrska ej blott bland folket, utan äfven inom landets högsta familjer, och hvad äktenskap och arvingar beträffar, finnas troligen ej så märkvärdiga bruk på något annat ställe i världen. En man kan t. ex. skilja sig från sin hustru och taga

en annan, så ofta han vill. En hustru kan äfven öfvergifva sin man för en annan, utan att dock få gifta sig med den senare, men alla hennes barn anses tillhöra den förste mannen och måste vid hans anfordran ögonblickligen utlemnas åt honom, utan att den verkliga fadren eger den ringaste rättighet öfver dem. Om en man dör, tillerkännas honom också alla de barn, som födas af hans enka. Deraf härleder sig, att Prins *Rakoto*, ehuru född långt efter Konung *Radamas* död, likväl gällas som dennes son."

Ehuru himmelsvid den skillnad är, som råder mellan seder och bruk på *Madagaskar* och i civiliserade länder, och oaktadt man på denna ö försmår att söka tillegna sig något af Europas moraliska och intellektuella bildning, oaktadt dess befolkning i detta hänseende står lägre än många andra vilda folkslag, hvilka aldrig kommit i beröring med civilisationen, märkas dock i afseende på fester, ceremonier, etikett och klädedrägt mången, om ock stundom grotesk, efterhärming af europeiska bruk. Så t. ex. omger sig drottningen med en etikett, hvars like i stränghet och noggrannhet man i våra dagar knappt återfinner vid något af Europas hof; så gifvas hoffester och kostymbaler, hvarvid man för anordningar och drägter rådför sig med europeiska gravurer, hvilka illustrera dylika tillställningar; — att likheten i de flesta fall urartar till parodi är lätt begripligt.

Äfven vid begrafningar af ansedda och högt uppsatta personer går det ganska storståtligt till, såsom man kan inhemta af nedanstående beskrifning öfver de ceremonier, hvilka ega rum vid sådana tillfällen och hvartill vår författarinna blef ett åsyna vittne, i anledning af drottningens svåggers, marskalken Furst *Razakaratinos* död, som timade under hennes vistande på ön.

"Liket insvepes i röda, af inhemskt silke väfda *simbus* (ett slags vida kappor), hvilkas antal ofta stiger till flera hundra och af hvilka hvar och en åtminstone kostar tio piastrar. Sålunda svept, lägges den döde i ett slags likkista, som uppställes under en baldakin, likaledes af rödt siden, i husets förnämsta rum, hvilket blifvit festligt smyckadt. Rundtomkring sitta slafvar, nedhukade så tätt som möjligt intill hvarandra, och till tecken af sorg äro deras hufvuden, omkring hvilka håret hänger upplöst, djupt nedböjda. Hvar och en af dem är försedd med en fläkta för att bortjaga flugor och muskiter från den döde. Denna sysselsättning fortvarar dag och natt och då man först efter flera veckor för en så förnäm person till grafven, aflösas slafvarne ständigt.

"Under det liket sålunda är uppställt på sin *lit de parade*,

komma deputerade ur alla adelskaster och från alla landets provinser, åtföljda af en stor mängd tjenare och slafvar, för att å egna, sina vänners och folkets vägnar aflägga sina sorgebetygelser. Hvar och en af dessa deputerade medför en pennin-gegåfva, lämpad efter hans egna tillgångar, och efter den affidnes rang och popularitet. Den varierar från $\frac{1}{2}$ till 50 thaler och till och med derutöfver, samt emottages af den bortgångnes närmaste slägtingar till bestridande af utgifterna vid likbegängelsen, hvilka ofta äro ganska betydliga, ty utom den mängd *simbus*, som måste uppköpas, slagtas äfven ett stort antal oxar. Samtliga deputerade och vänner stanna nemligen till begrafningsdagen och underhållas under hela tiden, tillika med sina tjenare och slafvar, på arivingarnes bekostnad. Varar likets utställande flera veckor och gästernas antal sålunda är stort, kan man knappt göra sig ett begrepp om allt hvad som förtäres, så mycket mer som desse öboer, herrar som slafvar, äro de glupskaste storätare i verlden, när de kunna tillfredsställa sin aptit på andras bekostnad. Så blefvo, t. ex. när den förre befälhafvaren öfver arméén dog, ej mindre än 1,500 oxar slagtrade och af begrafningsgästerna förtärda.

”Då den affidne utbäres från sitt jordiska hemvist, måste likbärarne gå öfver några slagtrade oxar, som man lagt vid porten till huset. Liktåget var vid det tillfälle jag här beskriver utomordentligt talrikt, bestående af adlige och officerare, qvinnor, gråterskor och slafvar i stor mängd. Alla, från de högsta till de lägsta, buro sitt ulliga hår upplöst hängande kring hufvudet. De sågo på detta sätt så afskyvärdt, så afskräckande fula ut, att jag ännu aldrig tyckte mig ha sett någonting dylikt, ej ens bland Indiens och Amerikas vederstyggligaste folkslag. Qvinnorna isynnerhet, hvilka ha längre hår än männerna, liknade riktiga fogelskrämmor eller furier.

”Midt i tåget kom den af mer än 30 personer burna katafalken, helt och hållet gjord och utsmyckad som de europeiska, blott med den skillnad, att de sidentyger, hvarmed den var behängd, voro brokiga i stället för svarta. Marskalkshatten, tillika med andra adels- och heders-insignier, lågo derpå och på ömse sidor gingo slafvar med fläktor för att bortjaga flugorna från katafalken.

”Liket skulle bäras till en 30 mil från staden belägen egen- dom, som tillhört den affidne; en stor del af de adlige och officerarne följde det också blott några mil, men andra drefvo artigheten så långt att följa det ända fram.”

Man finner sålunda uti detta land en besynnerlig blandning af kultur och råhet, en ytlig anstrykning af civilisation, hvilken dock ej förmår hvarken förmildra eller öfverskylda dess många barbariska bruk. Att elementer gifvas till en högre bildningsgrad, tyckes dock vara utom allt tvifvel, ehuru de kanske ännu

länge få vänta på ändamålsenlig behandling och utveckling, ty sådana genomgripande reformer, som här äro af nöden, fordra sekler för att frambringa önskvärda och åskådliga resultat. Folket är dock ej i saknad af *all* industriell bildning, ty, såsom redan blifvit nämnt, vackra och väl arbetade silfverkärl af inhemska arbetare ådrogo sig vår resandes uppmärksamhet, och hon yttrar sig äfven med beröm om sidentyger, förfärdigade på ön af der odladt silke. Åtskilliga fabriker finnas äfven, anlagda af en fransman, M:r *Laborde*, som medelst infödde arbetare der producerar alla slags vapen, till och med små kanoner, krut, glas, tvål, vaxljus, rom och de finaste likörer.

I afseende på själsodling stå, som vi i det föregående anmärkt, *Madagaskars* infödingar dock ytterst lågt, och ett sorgligt tecken är, att man hos dem knappt finner några spår till religion, knappt det ringaste begrepp om Gud, om odödligheten och själens tillvaro. Drottningen påstods väl dyrka några husgudar, men den enda myndighet hon erkände öfver sig tycktes vara ett orakel, kalladt *Sikidy* *), till hvilket hon satte ett oinskränkt förtroende. Folket har också ganska vidsträckt religionsfrihet, i så fall att det får dyrka och tillbedja hvad föremål som helst, men att tro på Kristus är likväl strängt förbjudet. Med undantag af dem, som, detta förbud oakadt, antagit christendomen, tro de flesta också icke på något guddomsväsende.

Så länge det arma folket suckade under sin grymma, mot all sann bildning fiendtligt sinnade herrskarinnas jernspira, var dock ej att hoppas på något framåtskridande, hvarken i ett eller annat hänseende, ty med oinskränkt makt och myndighet förfogade drottning *Ranavola* öfver sina undersåtars lif, person och egendom, och *Ida Pfeiffer* berättar många upprörande exempel på hennes sjelfviska hjertlöshet och blodtörst. Dödsstraffet utfördes på många sätt, dock tyckes det medelst gift (bestående af fruktkärnan af ett träd, *Tanguinia veneniflora*) hafva varit det vanligaste. Det tillämpades äfven vid hvad vi

*) Detta består af ett visst antal böror och små stenar, hvilka blandas om hvarandra och utkastas. Af de figurer, som sålunda bildas, draga de s. k. teckentydarna sina slutsatser och afgifva svar på till dem framställda frågor. Drottning *Ranavola* hade tolf dylika spåmän anställda vid sitt hof och företog aldrig något, ej en gång en lustresa, utan att rådfråga dem.

kalla mindre förbrytelser och så bestraffades t. ex. stöld af en ox med döden, hvilket straff äfven drabbade dem, som ätit af dess kött, såvida djuret tillhört drottningen.

Ofta lät äfven herrskarinnan försälja sina undersåter som slafvar och konfiskera deras egendom, utan att de gjort sig skyldiga till annat brott än att på något sätt ha ådragit sig hennes misshag. Innehafvandet af en större förmögenhet blottstälde alltid sin egare för fara, ty det felades aldrig drottningen förevändningar att tillegna sig en större eller mindre del deraf, och stundom utplundrades hela byar, hvilkas innevånare voro välmående, genom godtyckliga skatter och pålagor.

Under konung *Radamas* regering lærer ett ej så ringa antal christna funnits på ön. Att fullkomligt utrota dem synes deremot varit en af de uppgifter hans drottning föresatt sig, men det lyckades henne dock ej, ehuru de sågo sig nödsakade att så mycket som möjligt förhemliga sin tro. Trots alla försigtighetsmått, blef likväl för några år sedan en hel liten församling i *Tananariva* upptäckt och alla dess medlemmar fängslade. Drottningen lät då bränna fyra af de olycklige — ett straff som vanligen blott ådömes adlige, officerare och soldater — störta fjorton från en hög klippa och pryglade åtskilliga andra till döds. Af de öfriga blefvo de adliga beröfvade sina titlar och embeten och de oadliga försålda såsom slafvar. De funna biblarne uppbrändes offentligen på stadens stora torg.

Under den sista tiden af *Ida Pfeiffers* vistande på ön, uppflammade den grymma herrskarinnans hat mot de christna till raseri och nya förföljelser anställdes mot dem. Bland de arma offer man lyckades uppspara var äfven en gammal gumma, hvars ryggrad den omenskliga megäran lät genomsåga. En förteckning på nästan alla i och omkring *Tananariva* befintliga christna, som af en förrädare bland dem blifvit uppsatt, i afsigt att öfverlemnas åt drottningen, föll dock lyckligtvis i Prins *Rakotos* händer, hvarigenom en stor del af de stackars förföljda erhöll tid och tillfälle att undkomma.

Med högsta beröm talar vår resande om denne prins och anför flera bevis på hans menniskoälskande sinnelag och ädla karakter; vi meddela häraf våra läsare följande:

”För några år sedan förliste på *Madagaskars* kust ett europeiskt fartyg, af hvars manskap blott fem matrosar rädda-

des, hvilka tillfångatogos och fördes till hufvudstaden för att försäljas såsom slafvar. Prinsen, stadd på en liten resa, mötte dessa olyckliga, och då han märkte att en af dem var utan skor och endast med svårighet släpade sig fram, aftog han sina egna och gaf honom. Utom dess drog han försorg om att de erhöillo tillräcklig föda. M:r *Laborde* inköpte dem sedan, försedde dem med kläder, respengar och rekommendationsbref och återsände dem till sitt fädernesland. Prinsen sjelf är sällan i stånd att tillfredsställa sitt ädla hjertas drift i dylikt hänseende, ty han är i allmänhet ej stadd vid kassa; hans hela rikedom inskränker sig till slafvar, risfält och oxar, hvilka hans mor skänker honom.

"En annan gång såg prinsen en europé såsom fånge föras till hufvudstaden och af sina bevakare pådrifvas med hugg och slag, liksom han varit ett djur. Af den långa resan, de svåra vägarne och den grymma behandlingen var den arme så utmattad, att han knappt förmådde gå. Prinsen ej allenast förhöll hans plågåre deras omensklighet, utan nedsteg till och med ur sin bärstol för att låta den lidande der taga plats.

"Man berättar många dylika drag om denne furste, hvilken under sin moders lifstid, genom människokärlek och aldrig tröttande hjälpsamhet, sökte förmildra och försona allt det onda hon tillfogade sitt folk. Oaktadt denna himmelsvida olikhet i sinnelag och grundsatser, voro dock mor och son hvarandra varmt tillgifna, och drottningen vredgades aldrig på prinsen, äfven då han korsade hennes afsigter och räddade hennes offer, under det han sökte urskulda och förmildra de grymheter han ej förmådde förhindra.

"Tyvärr har prinsen ej erhållit någon egentlig uppfostran, utan har sjelf förvärfvat sig hvad han kan och vet. Hvilken regent hade han ej kunnat blifva, om hans ädla sinne och goda naturliga anlag erhållit en ändamålsenlig riktning och utveckling! Bättre än någon beskrifning talar dock till hans lof följande yttrande, som jag förnummit ur hans egen mun. Han sade, att det vore honom likgiltigt om Frankrike, England eller någon annan nation toge ön i besittning, blott folket erhöille en god styrelse. För sin egen del skulle han hvarken begära thron eller konungatitel, utan ville gerna draga sig undan till privatlivet, så vida han derigenom kunde befrämja sitt lands välfärd."

Vid tiden för *Ida Pfeiffers* besök på ön var prinsen ej förmäld, men likväl med varmaste kärlek fästad vid en slafvinnä, *Maria*, hvilken han ansåg som sin hustru. Då han, i anseende till landets lagar, ej kunde gifta sig med henne, utgafs hon för hustru till en hans trogne tjenare, på det han ständigt måtte ega henne i sin närhet. Icke destomindre beviljades bå-

de hemne och deras femårige son samma hedersbetygelser och titel som furstliga personer, ty i händelse af prinsens tillträde till regeringen, skulle han, såsom varande *öfver* lagen, om det så behagade honom, kunna upphöja henne till drottning och sin son till kronprins. Under vår författarinnas vistande i *Tanamariva* förde prinsen *Maria* till den europeiska damen för att presentera henne och var den förra ofta i tillfälle att se den furstliga gemålen, om vi så få kalla henne, och hennes son. *Ida Pfeiffer* yttrar om henne:

"*Maria* är oaktadt sitt namn ej christen, men berömmes såsom mild, förständig och af fast karakter. Hvad hennes utseende beträffar, får man ej betrakta henne med europeiska ögon, ty man måste länge ha lefvat bland detta folk och vänjt sig vid deras fulhet, för att kunna finna de mindre fula vackra."

"Vid en bankett hos *M:r Laborde* uppträdde hon i europeisk kostym, och hade jag då all möda i verlden att afhålla mig från att utbrista i skratt. Öfver ett halft dussin stärkta underkjortlar bar hon en klädning af ylle, garnerad ända upp till lifvet med stora bandsleifer, hvilka dock suto bak i stället för fram. Hon sökte äfven drapera sig med en fransysk schal, hvilket likväl ej rätt ville lyckas henne, och på sitt ulliga pudelhufvud bar hon en liten kokett fransysk sidenhatt, rosenröd till färgen."

Såsom ett bevis på den uppriktiga vänskap prinsen hyste för *M:r Lambert*, hade han låtit honom adoptera sin son, hvilken han på det ömmaste älskade. På *Madagaskar* är nemligen ganska brukligt att adoptera barn, dels för att sålunda förskaffa sig en arfvinge, ty lagen tillerkänner staten all förmögenhet, som efterlemnas af en barnlös man, dels såsom ett vänskapsbevis, hvilket barnets fader vill ge den person, han låter adoptera sitt barn. Denna öfverenskommelse bekräftas af regeringen och erhåller den nye fadren sålunda full rättighet öfver det adopterade barnet, hvilket antager hans namn och inträder i samma rättigheter som hans egna barn. *M:r Lambert* begagnade sig dock ej af denna rätt, utan nöjde sig med att gifva barnet sitt namn, och lät det kvarblifva hos sin verkliga fader.

På samma sätt hade drottningen med alla öfliga ceremonier, före Prins *Rakotos* födelse, till son och thronföljare adopterat sin systerson, Prins *Ramboasalama*. Det påstods väl, att hon sedermera till efterträdare utnämnt sin egen son, men som detta ej skett med vederbörliga formaliteter, fruktade man för

tvister och stridigheter vid hennes död, i afseende på thronföljden. Thronförändringen har, såsom våra läsare troligen redan känna, dock emedlertid försiggått på så sätt, att då drottning *Ranavola*, lyckligtvis för sina undersåtare, i Augusti månad förlidet år lemnade detta jordiska, efterträddes hon af sin son under namn af *Radama II* (hans rätta namn var nemligen *Rakodond-Radama*); han eller hans parti hade likväl först låtit undanröjja hans medtäflare.

Sedan *Ida Pfeiffer* genom sitt vistande på *Madagaskar* och sin beskrifning på denna ö lyftat på det täckelse, som undandolt det inre af detta sköna och rika, men under det mest barbariska förtryck suckande land för världens ögon, frukta vi att det snart ånyo insvepes i samma hemlighetsfulla mörker, åtminstone hvad dess styrelse och inre angelägenheter beträffar. Det återstår oss derföre blott att önska, att Konung *Radama II* uppfyller alla de sköna förhoppningar, hvartill Prins *Rakoto* gifvit anledning, och att han, genom en mera upplyst och menniskoölskande styrelse, upplyfter sitt folk ur det förnedringstillstånd, hvori det hittills varit försjunket, och tillgodogör det samma de rika tillgångar, hvarmed Försynen välsignat hans fädernesland.

Innan vi nu taga ett slutligt farväl af den vidtberesta författarinnan, torde det tillåtas oss att bifoga några slutord till den lefnadsteckning och de utdrag ur hennes sista arbete, vi meddelat våra läsare. Trots det föga väsen hon gjorde af sig, för att använda ett hvardagsuttryck, och den obemärkta ställning hon innehade, är *Ida Pfeiffer* onekligen en af vårt århundrades märkligaste företeelser. Vi kunna ej neka vår beundran, vår aktning åt de män, hvilka, under forskningsresor i okända, ociviliserade länder, underkasta sig utomordentliga mödor och försakelser, blottställa och tillsätta lifvet, och dessa våra känslor kunna ej annat än stegras, när föremålet derföre är en svag qvinna, saknande alla de fördelar och de flesta af de hjälpkällor, som stått männen till buds. Många torde ogilla denna okufliga reslust, detta aldrig svigtande mod hos en *qvinna*, förebärande att hon dymedelst afägsnade sig från den verkningskrets, naturen utstakat för *henne*, men vi kunna ej instämma i ett dylikt ogillande, då det är till fullo bevisadt,

att hon ej åsidosatte någon af de pligter, som tillkomma qvinnan, ej heller blottställde den värdighet hon såsom sådan hade att upprätthålla. Hvad ihärdighet, energi, sparsamhet, praktiskt sinne och flärdlöshet beträffar, torde *Ida Pfeiffer* sålunda alltid kunna framställas såsom ett föredöme för sina medsystrar, såsom ett bevis på, att qvinnan dock ej, på det hela taget, är så hjälplös och vanmäktig, som både hon själf och männen ofta påstå, och att en kraftfull själ förmår uträtta storverk, huru bräcklig dess omklädnad än måtte vara.

Ida Pfeiffers gestalt var liten, mager, lutad, hennes rörelser något afmätta, men gången ovanligt elastisk för hennes år. Ansigtstrycket var i allmänhet lugnt och angaf ej de vexlande tilldragelser hon upplefvat, men lifvades hon af ett samtal, som intresserade henne, blef det angenämt och intagande. Hvad klädseln beträffade, var hon högst enkel och tillät sig hvarken i detta eller andra fall aldrig något öfverflöd, då hvarje insparad penning, huru ringa den än var, utgjorde en förstärkning af hennes reskassa. I sitt uppträdande var hon anspråklös och utan all önskan att väcka uppseende, dock förmådde hon ej alltid, särdeles på de senare åren, undertrycka ett visst missnöje, då hon och hennes företag ej möttes af det intresse och understöd, hon påräknat. Nedlåtande beskyddareminer kunde hon ej tåla och der sådana visades henne, uppreste sig hennes sjelfkänsla och hon visste göra sitt eget värde gällande. Å andra sidan visade hon sig aldrig öfvermodig eller otillgänglig mot dem, som i ett eller annat afseende voro henne underlägsna. Hennes tycke eller motvilja för personer berodde ofta af första intrycket och det var ej lätt att förmå henne ändra en förutfattad mening eller afstå från ett beslut.

Mången torde betvifla, huruvida hon genom sina vidsträckta resor *verkligen* uträttat något godt och gjort vetenskapen någon väsentlig tjänst. Det vore kanske svårt nog att bestämma vigten af denna tjänst, men otvifvelaktigt var hon i många af de vilda länder, hon besökte, en civilisationens förkämpe, och vi veta alla nog samt, att dessa förkämpar ej äro *de*, som skörda äran och upphemta frukterna af sitt arbete, men

”hvar stodo vi, om de ej funnits till?”

Utän tillräcklig underbyggnad i de ämnen, hvilka äro af så stor betydighet för naturforskaren att känna, och utan de hjälpmedel, hvaröfver denne eger att förfoga, kunde hon natur-

ligtvis ej uträtta så mycket, som hon under mer gynnsamma förhållanden skulle kunnat, men att hennes resor ej därför voro af noll och intet värde för vetenskapen, derom torde följande bref från en af vetenskapens furstar bäst vittna.

"Huru skall jag lifigt nog kunna uttrycka för Eder min innerliga tacksamhet, ja, min beundran!*) Beundran förtjenar icke blott Er ihärdighet, Ert mod och rikhaltigheten af Edra gjorda anteckningar (der man på ett ställe, med föga skillnad i tid, finner omförmälda förhållanden och omständigheter rörande hela jordklotet), men ännu mer framställningens ädla enkelhet, de fria, rent menliga känslor, hvilka genomgå densamma, den sköna omedvetenheten af egen förtjenst. Ni har genomvandrat min majestätiska högslätt vid *Quito*; Ni har varit vittne till det sällsynta skådespelet af *Cotopaxis* utbrott! Detta utbrott skall gifva mig anledning till att smycka min fjerde del af *Kosmos* med *Ida Pfeiffers* namn. Skulle Ni gå ut i dag, ädla fru, så ber jag Er glädja mig med ett besök mellan 1—3 e. m.; i hvarje fall kommer jag till Eder i morgon mellan 1—2.

Med utmärkt aktning

Alex. v. Humboldt.

Berlin, d. 22 Februari 1856."

Af samma hand erhöll *Ida Pfeiffer*, då hon anträdde sin sista resa, ett rekommendationsbref af följande lydelse:

"Alla dem, hvilka i skiljda delar af jorden, hafva bevarat en hägkomst af mitt namn och hysa deltagande för mitt arbete, beder jag härmed på det enständigaste, att med välvilligt intresse emottaga och med råd och dåd understödja innehafvaren af dessa rader, Fru *Ida Pfeiffer*. Detta fruntimmer är icke blott utmärkt för den ädla ihärdighet, hvarmed hon tvänne gånger under faror och försakelser kringrest jorden, men än mer för den älskvärda enkelhet och blygsamhet, som genomgå hennes skrifter, för sanningen och renheten i hennes omdömen, för den sjelfständighet, förenad med finkänslighet, hvilken genomgår hennes karakter. I åtnjutande af detta aktningsvärda fruntimmers förtroende och vänskap ogillar jag nästan på sam-

*) Detta syftar på öfversändandet af *Ida Pfeiffers Zweite Reise um die Welt* (Andra världsomsegling) till den berömda naturforskaren *Alex. v. Humboldt*.

ma gång jag högt beundrar det okuffiga mod, hvarpå hon gifvit prof öfverallt, dit hon blifvit ledd eller rättare sagdt drifven af en obetvinglig åstundan att lära känna de skiljda människoracernas natur och seder. Såsom den äldste nu lefvande naturforskaren, känner jag ett behof att gifva Fru *Ida Pfeiffer* detta ringa bevis af min djupa och vördnadsfulla aktning.

Alexander v. Humboldt.

Potsdams slott, den 8 Juni 1856."

Då *Ida Pfeiffer* efter den olyckliga utgången af hennes resa till *Madagaskar*, på hemresan sjuk och lidande inträffade i Hamburg, gladdes hennes hjerta af följande rader från den så högt värderade och beundrade vännen, hvarmed vi avsluta denna uppsats.

"Hur kan jag neka mig den glädjen att, om ock blott med några få rader, bringa Eder min varma lyckönskan öfver Eder återkomst till fäderneslandet. Måtte omsorgsfull vård och sinnesro efter alla ädla ansträngningar för ernåendet af viktiga och värderika upplysningar om aflägsna länder, återställa Eder för mig så dyrbara helsa! Måtte Ni snart återvinna mod och krafter, ej för att blottställa Eder för nya faror, men för att till Er sköna Borneoresa foga Eder nya, otvifvelaktigt lika lärorika dagbok! Jag kan ej nog lifligt skildra för Er, dyra, ärade väninna, det hjertliga intresse, hvarmed ej blott Hennes Majestät Drottningen, utan äfven den städse varmt och menskligt kännande, nu tillfrisknande Konungen, oaktadt sina egna lidanden, deltar i de olyckor, som Ni genomgått. Mina krafter hafva sedan Er afresa mycket aftagit. Vår gemensamme vän, Eder så varmt tillgifne *Carl Ritter*, befinner sig i Teplitz, i full besittning af sina själsförmögenheter. Jag gömmer i gladt och tacksamt minne Hamburg, mig kärt sedan långliga tider genom namnen *Claudius*, *Klopstock*, *Sieveling*, *Reimarus*, *Büsch* och *Ebeling*.

Med vänskap och högaktning

Er tillgifnaste reskamrat

Alexander v. Humboldt.

Potsdams slott den 26 Juni 1858."

L. S.

XIX. — DEN SKANDINAVISKA BRONSÅLDERN.

"Att vi hos oss finna kvarlevor af tre bestämdt skiljda bildningsformer har redan blifvit ådagaladt och antaget. Men hvardera af dessa tillhör uteslutande, eller i största mängd, vissa trakter af landet och saknas eller är sällsynt i andra. Hvardera af dessa bildningsperioder har, då den upphörde, kvarlemnats *något* åt en följande. Den första af dessa bildningsformer, som består i vapen och redskap af sten, djurs ben, o. d. och som man kunde kalla *den ursprungliga*, har hos oss föregått de två följande och tillhört de första inenvånarne, stadda på bildningens lägsta steg. Hvarifrån denna bildning inkommit i Skandinavien, kunna vi icke ens gissa, helst kvarlevor af en dylik bildning finnas spridda öfver de flesta länder på jorden.

"Den viktiga tidpunkt, som utgjorde öfvergången från denna lägsta bildningsperiod till den, då metaller började smältas och smidas, framställes i dunkla men omissskänneliga traditioner, förvarade i de flesta folkslags äldsta sagor; och kvarlevor från denna, hos alla, förhistoriska tid, hafva hos flera folk bibehållit sig uti religiösa verktyg ända fram i de historiska tidehvarfven, sedan metaller längesedan till profana bruk blifvit allmänna. Den första bildningsformen (den så kallade *stenålderns*) träffas ungefär lika öfver hela jorden; den tillhör *menniskan* blott som sådan; den har, så att säga, instinktligt uppkommit och utbildat sig. Helt annat är förhållandet med hvardera af de två följande, efter hvilka vi finna kvarlevor hos oss. De äro påtagligen alster af själsförmögenheternas större utveckling och en mer franskriden upplysning. Hvardera af dessa bildningsformer måste derföre hafva haft ett särskildt ställe der den uppkommit och hvarifrån den spridt sig.

"Med den förra af dessa bildningsformer, som utgöres af *bronsvapen* och finnes utspridd öfver vidt skiljda länder, är det egna förhållande, *att dess kvarlevor hufvudsakligen träffas på öar och hafskuster*; sällan längre inåt landet. Den har således påtagligen spridt sig *sjöledes*. På Sveriges fastland finna vi spår derefter endast i södra och vestra kust-trakterna.

"Endast med antagande af den åsigt att denna bildning utgått från en och samma jordfläck, kunna vi förklara att

bronsvapen, som uppgrävas ur jorden i Grekland, Italien, Spanien, England, Danmark, Sverige och Norge, äro i hufvudsaken helt lika, och det icke blott till formen, utan stundom äfven till siraterna. Man har sett brons saker, uppgrädda i Italien, så lika våra Skånska, att de synas hafva varit gjutna i samma form.

"Vi hafva många skäl till det antagande, att ifrågavarande bildningsform kommit till oss öfver Danmark, från England och Irland, der den blifvit införd från långt sydligare länder. Denna bildningsform och den upplysning och kulturgrad, den antyder, måste utan allt tvifvel hafva kraftigt inverkat på åtskilliga utvecklingsförhållanden i vår Skandinaviska Nord. Det må derföre synas anmärkningsvärdt, att den kunnat ej blott sjelf i grund förstöras af den senare inkommande så kallade Romerska *jernbildningen*, utan äfven att allt minne derom blifvit till den grad utplånadt, att om ej qvarlevorna deraf, uppgrädda ur jorden, vittnade om dess forna tillvaro och herrlighet, så skulle vi icke vetat, att något sådant någonsin funnits i vårt fädernesland. Orsaken till denna brist på alla meddelanden derom i vår historia och våra fornsagor torde väl böra sökas, ej blott i den omständigheten, att denna bildningsperiod föregått historien, utan äfven deri, att denna bildningsform tillhört en annan folkstam än *den*, som sedan blef den enda tongifvande i landet och hvars afkomlingar i familjtraditioner och upptecknade berättelser öfverlemnade åt efterverlden hufvudsakligast, om ej endast, hvad som rörde dess egen stam."

Denna hastiga öfversigt af den så kallade *Bronskulturens* uppkomst i Skandinavien och af det förhållande, hvori den stod till den föregående och den efterföljande kulturperioden, hvilken vi hemtat ur den berömde fornforskaren *Professor S. Nilssons* inträdes-tal i Kgl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets Akademien, synes oss tjena till bästa inledning till denna och några följande uppsatser, rörande samme författares under utgifning varande arbete: *Skandinaviens Ur-Innevånare, ett försök i komparativa Ethnografien och ett bidrag till människoslägtets utvecklingshistoria.* (Stockholm 1862).

Hvad författaren, i det ofvan anförda inträdestalet, blott antyder, hade han redan då, i den första upplagan af *Skandinaviens Ur-Innevånare* tydligare uttalat. Nu har han i den 2:dra omarbetade och tillökade upplagan af samma verk

fullständigt utvecklade ämnet och med resultatet af alla sina senare forskningar riktat en vetenskap — den Nordiska fornforskningen — hvilken redan till honom står i stora förbindelser. Oberäknadt alla detta arbetes lärda förtjenster, om hvilka vi hvarken behöfva eller våga fälla ett omdöme, är det sällan man finner ett vetenskapligt ämne framställt under en så populär och för den olärde lättfattlig och angenäm form. Vi hoppas derföre, att en öfersigt af detta arbete allt efter som det blir allmänheten meddeladt, ej skall vara våra läsare ovälkommen. Första häftets öferskrift (*Bronsåldern I*) ger visserligen på förhand en föreställning om innehållet; men som författaren af sina trägna forskningar funnit anledning att inom denna period innefatta något annat och mer, än man derunder vanligen tänker sig, finner också läsaren inom de några och femtio qvartsidor, häftet innehåller, en mängd nya hypoteser och derpå grundade åsigt, rörande den så kallade *Bronsålderns* betydelse för den Skandinaviska kulturen. Grunderna för dessa nya åsigt antyder förf. i förordet, i det han säger sig hafva brutit en ny väg vid behandlingen af *Bronsålderns* kultur, hvilken, enligt hans öfvertygelse, var en för Norden *fremmande*, och icke såsom andra forskare antagit, en naturlig fortsättning och utveckling af den föregående. Förf. har vid sina undersökningar i detta ämne begagnat samma method, som han för många år tillbaka sökt införa i all antiqvarisk forskning — eller den *naturhistoriskt-komparativa*, upptagande såsom förnämsta ledare på undersökningsbanan: *fornlemningarne i jorden och de med dem samtidiga traditionerna hos folket*.

Såsom utgångspunkt för sina undersökningar af ifrågavarande kulturperiod i vårt fädernesland har författaren valt det märkvärdiga *Kiviksmonumentet* nära *Cimbritshamn* i *Skåne*, i det han uppställer en förklaring af de på monumentet inristade symboliska figurerna, grundad på jemförelser med minnesmärken af orientaliskt ursprung, på hvilka samma eller liknande figurer äro till finnandes. Orsaken hvarföre figurerna på detta monument, hvilket allt sedan Linnés tid utgjort ett föremål för de lärdes forskningar, aldrig på ett tillfredsställande sätt kunnat läsas, anser förf. vara den, att man velat betrakta dem såsom minnesbilder af något vikingatåg eller af någon tilldragelse under Romarnes krig i Germanien, i stället att hänföra dem till en långt äldre period och jemföra dem

med sådana fornlemningar, som de närmast likna. En sådan jämförelse företager nu förf., efter att hafva tagit en hastig öfversigt af den så kallade *stenperioden* eller den, långt bortom historien uppgående tid, då Skandinaviens olika folkstammar haft redskap, vapen och smycken endast af sten, ben och bärsten, såsom fynden i jorden och grafhögarne utvisa. Der-efter inträdde i södra och vestra delen af vår halfö en period, då vapen och smycken af koppar, brons och guld blandades med de ofvannämnda af sten. Formen på dessa bronsarbeten och de sirater, hvarmed de oftast äro prydda, underkastas nu en noggrann undersökning, som leder förf. till den slutsats att figurerna, hvilka hittills ansetts såsom blotta sirater, hafva en djupare symbolisk eller mystisk betydelse. Men i stället att söka förklaringen i de gamla Asarnes sedvänjor eller religion, hvilket enligt författarens öfvertygelse skulle vara fullkomligt fåfängt, spårar han de hemlighetsfulla tecknens anor ända tillbaka till kulturens vagga, Orienten. Att samma slags figurer, som de på bronsvapnen, inhuggna på sten såsom vid *Kiviksmonumentet*, tillhör samma kulturperiod och hafva samma betydelse, antages af förf. såsom gifvet. Det gamla Skånska minnesmärket beskriver förf. sålunda:

"*Kiviksmonumentet*, som på stället äfven kallas *Bredarör*, är beläget i östra delen af *Skåne*, i *Christianstads län*, *Albo härad* och *Mulby socken*, ej långt från *Cimbritshamn*, söder om *Kivik* och norr om egendomen *Esperöd*. Det består af ett ännu betydligt stenrör, på alla sidor omgifvet af vid pass tjugo mindre, alla hopkastade af större och mindre kullerstenar." "Man kan göra sig ett begrepp om dess ursprungliga storlek", säger författaren, "då man hör folket försäkra, att en stor del af all den sten, som af ålder användts till stängsel i hela trakten, samt till broar och byggnader i *Kivik*, är hemtad från *Bredarör*" "Midt uti och på botten af röret finnes en stenkista, af en aflångt fyrkantig form af omkring 13 fots längd från söder åt norr och 3 fots bredd, bestående af uppresta nästan fyrkantiga stenar af nära 4 fots höjd, 3 fots bredd och 8—9 tums tjocklek, satta med kanterna intill hvarandra och på den inåt vända sidan mer eller mindre släta, utan att dock vara slipade. Sådana resta stenar hafva funnits fyra på hvardera sidan och en vid hvardera gafveln. Af dessa med figurer tecknade sidostenar hafva, tyvärr, två, genom vårdslöshet, för lång tid sedan förkommit. —

I sitt ursprungliga skick var stenkistan belagd med flera, på tvären liggande större hällar, och deröfver var kastad en massa större och mindre kullerstenar, så att griftröret hade form af en stor ättehög, till en del beväxt med buskar och träd."

Förf. fortsätter sin undersökning genom att jämföra detta monument, hvilket påtagligen varit ämnadt att bevara minnet af en strid och en seger, och åsyftat de segrandes förherrligande, med andra Skandinaviska minnesmärken af samma syfte, såsom hållristningarne i Bohuslän och våra med inskrifter försedda runstenar. Derefter påpekas den skiljaktighet i seder, verldsåskådning och sociala förhållanden, som måste förefunnits mellan det folk, som, efter att, med otrolig möda, på Kiviksmonumentets grofhuggna stenar, hafva inristat segerbilderna, åter tilltäckt monumentet och öfverhöljt det med en massa kullerstenar för att dölja det för både samtid och efterverld — och det folk åter, som inhögg minnet af sina bragder på utsidan af berghällar och stenar, der de skulle ses af kommande och gående. Den sistnämnda folkstammen antages allmänt vara *Thors* eller *Odins*dyrkare af germanisk stam. Att Kiviksmonumentets uppresare tillhört en helt annan folkstam, en helt annan kulturperiod, se der just hvad förf. ville bevisa. För detta ändamål tolkar han för läsaren figurerna på monumentet, hvilkas väl gjorda afbildningar öka värdet och intresset af arbetet. Denna uttolkning åsyftar till en början blott att bevisa, att monumentet verkligen tillhör bronsåldern, hvilket nu mera knappt lärers bestridas. Derpå följer en grundlig jämförelse mellan det svenska minnesmärket och liknande monumenter på Irland, de på folkspråket så kallade *Cairns* vid *Dowth*, *Drogheda* m. fl., hvilka bevisas äfven tillhöra Bronsåldern samt hafva många inristade figurer liknande dem på Kivikshällarne. Dessa *Cairns* synas dock påtagligen hafva varit ett slags tempelbyggnader ämnade för gudstjenst, med sidokapell för begrafningar el. d. Det svenska monumentet är deremot tydligen ämnadt till minne af en strid eller ett segertåg, ett antagande, hvilket äfven bestyrkes deraf att figurer med krigiska tillbehör synas på detta, men deremot alldeles saknas på de blott med symboliska sirater prydda hällarne i de Irländska *Cairns*. Det religiösa ändamålet med dessa *Cairns* förklaras ytterligare genom jämförelser mellan dem och några grottor eller så kallade katakomber på *Malta*, hvilka bevisligen varit uppförda derstädes, då *Phœnicierna* innehade ön omkring tiden för det

Trojanska kriget, samt begagnats för *Phœnicisk* gudstjänst och begrafning. Författaren fortfar derpå:

"Om vi nu öfvertygat oss att katakomberna på *Malta* och grottorna på *Irland* tillhört en och samma religiösa kult och varit byggda och använda för samma ändamål; så kunna vi väl knappast betvifla att ju monumentet vid *Kivik* med sin *Cairn* (sitt stenkummel) och sina på inre sidan inhuggna symboliska figurer, till en del alldeles desamma, som träffas på insidorna af de Irländska grottorna, tillhör samma Phœniciska religionskult och varit ett äreminne, rest efter en svår strid och en erhållen seger; och att vi således i södra Sverige hafva spår efter *Phœnicisk* kult samt att denna infaller samtidigt med bronsperioden i södra och vestra Skandinavien."

Efter att genom det monumentalala studiet af frågan hafva kommit till denna för honom sjelf tillfyllestgörande slutsats, fortfar förf. att betrakta ämnet äfven ur historiens och folktraditionens synpunkt, för att häfva "hvarje spår till tvifvel", som ännu skulle kunna återstå hos läsaren.

Viss att, om det Skånska, så väl som de Irländska och Maltesiska fornlemningarne varit af Phœnicisk upprinnelse samt haft en mer eller mindre religiös betydelse, några spår af en Phœnicisk kult ännu måste förefinnas i folktraditionerna, börjar förf. i detta ändamål undersöka folksägner, fester och egendomliga bruk. Han erinrar att det var soldyrkan, som herrskade bland Phœnicierna, äfven på den tid, då Israeliterna intogo landet, anför hufvuddragen af denna gudalära och spårar sedan samma religiösa traditioner genom de länder, der han förut uppsökt de monumentalala bevisen för sin sats. Så uppdrager han bland annat en parallel mellan det hos oss ännu gängse bruket af midsommar-eldar (stundom Baldersbål kallade) och den bibliska berättelsen om den anställda täflan mellan *Baals* prester och *Jehovahs*, då de förre upptände en stockeld på berget Carmel och, för att åkalla Guden *Baal*, sprungo (dansade) kring elden "så som deras sed var".

Samma bruk berättar den berömde geologen *L. v. Buch*, att han sett uppe i det nordligare Norge, samt anmärker att det troligen ej kunnat uppkomma i ett så nordligt land, der, under den ljusa midsommarsnatten, elden knappast synes; men anar dock ej festens sannolika ursprung.

Under sin vistelse i Irland hörde förf. berättas om *Balseldar* derstädes på folkspråket *Balstein*, som upptändas mid-

sommarafton, och kring hvilka bygdens ungdom dansa hela natten, samt erhöi genom en afhandling, utgifven af den berömda fornforskaren *Dr Wilde*, under namn af *Irish Popular Superstitions*, ytterligare upplysningar rörande denna plägsed, alla enligt förf. ens åsigt vittnande om samma ursprung som de svenska Balderseldarne.

Äfven den gamle Romaren *Plinii* berättelser om *Hirperna*, en soldyrkande folkstam, ej långt från Rom, hvilka vid sina offerfester till solgudens ära gingo öfver glödande kol utan att bränna sig, tages af förf. i anspråk för att bevisa att i södra och vestra Skandinavien under en lång tid bott en eller flere folkstammar, hvilka, likasom *Phœnicierna* i Canaan, *Hirperna* i Italien och *Kelterna* i Irland voro soldyrkare. Såsom bevis på, att denna kult här i Norden var samtidig med bronsperioden och att den helt och hållet blifvit öfverflyttad hit genom phœniciska sjöfarare, anför förf. åtskilliga andra märkliga omständigheter, hvilkas upptagande här skulle blifva alltför vidlyftigt. Vi nämna därför blott i förbigående fyndet af en *bronsvagn* i Skåne (nu förvarad i Kgl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens museum i Stockholm), hvilken, vid jämförelse med andra dylika tyckes hafva varit ämnad att uppbära offerkärlen vid gudstjänster, liknande de Cananeiska.

Innan förf. går vidare i sina undersökningar, fäster han sina läsares uppmärksamhet på ett par satser, hvilka, enligt hans öfvertygelse, böra betraktas såsom ethnografiska axiomer.

"Den första är", vi låta här förf. sjelf tala: "att hvarje religionsförändring hos ett folk är egentligen religionsblandning; ty den införda religionen, den må genom öfvertygande skäl meddelas eller genom eld och svärd påtrugas, kan icke ur folkets innersta på en gång upprycka alla de fina rötter, hvarmed den förra var fastgrodd; det fordras otaliga generationer, kanske årtusenden, innan det låter helt och hållet verkställa sig."

"Den andra ethnografiska satsen är, att hvarje kvarleva af en förstörd religionskult blir vidskepelse. Ingen vidskepelse har kunnat af sig sjelf och isoleradt uppkomma. Då den uppkom, och länge derefter, var den tro och tillhörde en gifven religionskult; men sedan kulten förstördes, blefvo dess gudar ansedda för onda, och de hos folket fortfarande yttre plägsederna blefvo idel vidskepelse och skrock. Vidskepelser äro

således egentligen döda hamnar af en fordom lefvande tro; de äro ruiner efter en för tusen år sedan störtad tempelbyggnad.”

Härmed har förf. intygat vigten af folktrons studium, då ethnografen vill söka utreda stammens äldsta historia, på samma gång han härmed inledt undersökningen af sitt ämne ur denna synpunkt. Den bland vår allmoge gängse seden att midsommaraftonen (Balders högtidsdag) insamla alla de välgörande örter, de begagna till sina huskurer, och hvilka då anses hafva fördubblad kraft; att midsommarnatten utlägga lakan, hvilka, då de blifvit fuktiga af dagg, bindas kring sjuka personer eller att upphänga linnelappar och urvrída daggen, som förvaras i flaskor till kommande behof; att midsommaraftonen vallfärda till *heliga källor* (såsom S:t Olofs nära Kiviksmonumentet), för att der dricka sig till krafter och offra för det kommande årets helsa — allt detta sammanställles med det kända factum att solguden, hvarhelst han dyrkats, äfven alltid varit en gud för helsans bevarande och återställande.

Jemförelse anställles äfven mellan de s. k. *heliga träd*, hvilka funnits planterade på höjder, der solguden dyrkats och de urgamla hagtornsträd, som man funnit på de jordhögar hos oss, hvilka innehållit minnesmärken från bronsperioden, samt idegranen och misteln, hvilka inom vissa länder länge hållits i helgd och ännu spela en betydande roll i folktron, t. o. m. inom vissa trakter af vårt fädernesland.

Förf. anser sig nu hafva bevisligen ådagalagt, att *Kiviksmonumentet* blifvit uppfördt under bronsperioden, då solkulten var folkets gudalära i södra Sverige, och går att ur denna synpunkt framställa en grundligare tolkning af de på det gamla monumentets stenhällar inristade figurer. I saknad af de texten bifogade ritningarne kunna vi ej följa förf. vid denna undersökning och vilja derfor blott nämna, att han betraktar bilderna helt och hållet såsom en symbolisk skrift, läsande den från höger till venster, såsom hvarje phœnicisk eller hebreisk skrift måste läsas. Att detta lyckats har äfven styrkt förf. i öfvertygelsen, att monumentet blifvit uppfördt af en Semitisk folkstam. Resultatet af de här i förbigående omnämnda undersökningarne framlägger förf. i följande hufvudpunkter:

1:o) Siraterna på våra bronsfynd hafva icke uppkommit här i Norden, utan kunna spåras tillbaka till det gamla Phœnicien och Egypten, der de återfinnas på bronser och byggnader.

2:o) Egyptisk-phœnicisk soldyrkan har funnits i vår nord och lemnat djupa, omisskänneliga spår efter sig i alla de trakter, der bronssaker från forntiden träffats i jorden.

3:o) Denna soldyrkan var *samtidig* med bronskulturperioden.

4:o) Här finnas kvarlevor, ehuru dunkla, dock obestridda, både i lokalnämnen och i allmogens språk efter naturgudinnans kult, hvilken äfven härleder sig från södern: *Egypten, Phœnicien, Syrien.*

Ett ytterligare bevis för att denna kultur var "en fremmande, från södern införd växt, planterad i nordisk jord" finner förf. i den omständigheten, att den icke förmådde bibehålla sig här längre än den omsorgsfullt vårdades från moderlandet, utan småningom aftynade och dog ut.

För att undersöka vid hvilken tid och på hvilken väg den Phœniciska kulturen blifvit öfverflyttad till Skandinavien, samt huruvida det skett genom Phœnicierna sjelfva eller genom mellanliggande folkslag, ger förf. en öfversigt af de äldsta historieskrifvarnes berättelser om Phœniciernas vidsträckta sjöfart och handel, samt följer steg för steg de monumentala spåren af deras framfärd.

Redan under en okänd forntid, före all till oss framhunnit historia, hade Phœnicierna genomseglat sunden vid Sicilien och anlagt kolonier på kusterna af norra Afrika, Spanien och Frankrike. För att underlätta seglingen, hade de byggt ett slags vårdtorn eller fyrbåkar vid de smalare sunden eller vid inloppen till sina kuststäder, och det är dessa minnesmärken, sådana de beskrivas af senare historieskrifvare, såsom Plinius, Strabo, Tacitus m. fl., under namn af Herkules stoder (den Phœniciske Herkules var *Baal*), hvilka tjena vår författare till vägvisare under försöket att spåra riktningen af de gamle Baalsdyrkarnes väg mot Norden.

Resultatet af denna undersökning leder till vissheten att Tyriske handelsfarare från den omkring 1068 år före Kristus af dem anlagda staden *Gades* (det nuvarande Cadix) i Spanien, eller måhända ännu tidigare från kolonien *Massilia* (Marseille), på de stora vattenvägarne begifvit sig norr ut och börjat sin handelsverksamhet på Englands och vestra Europas kusttrakter, samt att de småningom utsträckt sina färder och sin kolonisering till vestra kusten af Norge och Sverige samt till Skåne. Såsom bekant idkade Phœnicierna en betydlig fisk-

handel och hade vid sina kolonier kring Medelhafvet anlagt stora depoter för insaltning af makrill och thonfisk, äfvensom ett slags vårdtorn ute i vattnet för att hålla utkik på fisken, då han närmade sig de utlagda näten och i rätta ögonblicket kunna fånga honom. Att Skandinaviens fiskrika vestkuster hade lockat de norr ut farande Phoenicierna att der nedsätta sig, anser förf. mer än sannolikt och finner ett nytt bevis för denna föreställning i den märkliga omständigheten, att alldeles samma fiskningsmethod, från ett slags laxobservatorier byggda på pålar i sjön, ännu i dag begagnas på Norges vestkust af de så kallade *Strilerna*, som bo omkring staden Bergen, i samma trakt der *v. Buch* såg eldarne tändas i den ljusa midsommarnatten, såsom fordom vid Balders-festerna. Några mil högre upp träffar man en *Balself* och en *Balsfjord*, hvilka namn läggas till de öfriga bevisen.

Sedan Baalsdyrkarnes väg mot nordnen sålunda blifvit be-tecknad och vi funnit att de sjelfva omedelbart öfverflyttat sin kultur till Skandinavien, företager förf. en närmare granskning af de bronsvapen och smycken från denna tid, som blifvit funna i jorden. Af denna undersökning vill det synas som om ny-byggarne medfört en del, fint arbetade bronsvapen, hvilkas di-mensioner tydligen vittna om en småväxt och finlemmad folk-race, och hvilka alla äro prydda med de förr nämnda orien-taliska siraterna, som tillhöra den egentliga bronsåldern. Så äfven med en del smycken, såsom armband af brons eller guld m. m. Äfven färdigsmälta bronstackor har man funnit, hvilka nybyggarne synas hafva medfört och hvaraf man efter hitkomsten förfärdigat ytterligare vapen och prydnader. Att den egentliga bronskulturen aldrig blef rätt inhemsk eller in-förlifvad med det halvilda folk, hvilket nybyggarne funno före sig i landet och öfver hvilka de nykomne genom sin bildning och skicklighet snart måste hafva erhållit samma öfvervälde som en högre kast eller klass öfver en lägre, synes deraf, att man aldrig påträffat ett enda verktyg eller något slags arbets-redskap af brons, utan endast vapen och smycken. De red-skap man funnit tillsammans med bronssakerna äro alla af flinta och utvisa den arbetande klassens sysselsättningar med jord-bruk, skeppsbyggeri m. m., hvilket de påtagligen utfört för ny-byggarnes, den nu blifna aristokratiens, räkning. Att de frem-mande nybyggarne ganska länge underhöllo gemenskap med hem-landet anser man sannolikt; under tidernas lopp blef dock den-

na kommunikation genom politiska förhållanden afbruten; de jemförelsevis fåtaliga fremlingarne började mer och mer blanda sig med de mäktigare bland landets egna höfdingar och ingå äktenskap med dess qvinnor. Under sådana förhållanden var det naturligt att de fåtaliges tungomål och sedvänjor m. m. efter någon tid skulle uppgå i flertalets, och att de Phoeniciska nybyggarnes egendomliga slägtdrag och kroppsformer med hvarje ny generation mer och mer skulle utplånas. Möjligen hafva de äfven der och hvar blifvit af landets höfdingar a-fallna och utrotade. Visst är, att med denna döende stam äfven den egentliga bronsåldern i Skandinavien dött ut; ty de bronsvapen man funnit, hvilkas handtag varit nog stora att handteras af Skandinaver, och hvilka tyckas hafva blifvit senare förfärdigade af mindre skickliga händer, sakna alla de orientaliska sirater och symboliska figurer, hvilka äro oskiljaktiga från den egentliga bronsåldern.

Hvilken folkstam, som var inhemsk i landet, då det besöktes af de med brons inkommande fremlingarne; hvad gagn för sin utbildning de förra haft af kolonisternas bosättning hos dem m. m. — se der, hvad som jemte afbildningar och beskrifningar om bronsålderns vapen, religiösa verktyg och smycken, det dåvarande begrafningsättet samt en skildring af Skandinavians ekonomiska utveckling under de närmaste århundradena före Christus, lära utgöra ämnena för det i dessa dagar utkomna andra häftet, hvilket vi ännu icke hunnit genomläsa.

De nya hypoteser i den nordiska fornforskningen, som Herr Professor *Nilsson* i detta arbete framlagt inför allmänheten, hafva förvärfvat sig många medhållare och försvarare, men äfven många ifriga motståndare bland våra öfriga fornforskare. Oförmögna att sjelfva afgifva något omdöme i en fråga, till hvars rätta uppfattning skulle fordras djupa och mångåriga studier, hafva vi icke desto mindre ansett det böra vara af intresse för oss sjelfva och våra läsare att följa utvecklingen af de nya åsigterna. Vi skola derfor äfven meddela korta redogörelser för innehållet af efterföljande häften i hopp att derigenom lifva hågen för en kunskap, som på en gång riktar vetandet och väcker fosterlandskänslan — kunskapen om de uråldriga fornlemningarne i fäderneslandet.

XX. — ROSE CHÉRI.

Pariser-publiken förlorade förliden höst i *Madame Montigny*, mera känd under namn af *Rose Chéri*, en af sina älsklingar, en af scenens förnämsta prydnader. Man har sagt om denna qvinna, så tjugusande i sin enkelhet: att hon var lika beundransvärd för sin utmärkta talang såsom skådespelerska som för sina dygder, hvilka buro den ädla qvinlighetens stämpel. Hon har kanske varit en af de få skådespelerskorna i nöjets hufvudstad, hvilka, med en utmärkt plats i Thalias tempel, förenat en upphöjd karakter och ett obefläckadt rykte. Också uppväckte hennes bortgång en allmän och uppriktig sorg, och, såsom ett bevis på det anseende och den tillgifvenhet, hon tillvunnit sig, vilja vi endast nämna, att vid hennes död de flesta Pariser-theatrar flera dagar höllos tillslutna, emedan man sålunda ville gifva en gärd af aktning åt hennes minne.

Rose Montigny föddes 1824 i en liten obetydlig provinsstad i sydvestra Frankrike, och hennes barndoms- och tidigaste ungdomsår förflöto under mindre lyckliga, att ej säga bekymmersamma omständigheter. Hennes föräldrar, hvilkas verkliga namn var *Cizos*, voro kringresande skådespelare och uppträdde på långt från hufvudstaden belägna småstads-theatrar, än i vådeviller, som letat sig vägen dit, än i *Racines* och *Corneilles* tragedier, allt som det föll sig. *Rose*, ännu blott ett täckt barn, och hennes syster *Anna* brukade redan då visa sig på scenen i barnroller och isynnerhet i en liten, enkom för dem författad, dram kallad: *Barnen i skogen*. I denna väckte de allmänt intresse och uppmärksamhet, och departementets prefekt, en bildad och intelligent man, gaf dem många bevis af deltagande och välvilja. Så fortfor det tills 1842, då den theaterdirektör, hos hvilken de en längre tid varit engagerade, gjorde bankrutt och nödgades upplösa sin trupp, hvarigenom familjen *Cizos* förlorade sitt förut ganska sparsamma bröd. Sedan *M:r Cizos* förgäfves ansträngt sina krafter och sin uppfinningsförmåga att förskaffa sig nya medel till bergning, beslöt han, såsom många andra hans landsmän, att befria sig från alla bekymmer genom att förkorta sitt eget lif. Grubblande häröfver, mötte han en afton prefekten, som vänligt tilltalade honom och frågade hvad han ämnade företaga sig, samt isynnerhet, hvilka planer han hade

för sin dotter. Då M:r *Cizos* sorgset svarade, att hon och hennes mor medelst nålen sökte förvärfva sig ett knappt uppehälle, uppmanade den välvillige prefekten honom på det varmaste att ej rycka sin dotter från den bana, för hvilken naturen sjelf tycktes hafva bestämt henne, utan tillrådde honom att föra henne till *Paris*, der kanske en lysande framtid väntade henne.

Men fadern var ej så sangvinisk i sina förhoppningar och endast med stor svårighet lät han öfvertala sig att med sin familj anträda resan till hufvudstaden, dit han medförde ett rekommendationsbref till en ansedd dramatisk författare från sin ädelmodige gynnare. Genom dennes bemedling erhöi *Rose* också ganska riktigt engagement vid *Gymnase Dramatique*, men med ett obetydligt arfvode, och utan stor framgång debuterade hon i *Estelle*. En, såsom det tycktes, blott tillfällighet försatte henne dock snart i en annan ställning.

Man uppförde på den ofvannämnda theatern flitigt *Une jeunesse orangeuse*, som ständigt lockade publiken och var en god cassa-pjes. *M.lle Nathalie*, en omtyckt aktris, spelade der en hufvudrôle och alla biljetter voro redan utsålda för den afton hon skulle uppträda, då hon plötsligt insjuknade. Theaterdirektören var i högsta bryderi att finna någon, som kunde intaga hennes plats, då *Rose*, som hade ett ärende till honom, hastigt inträdde. Hennes täcka ansigte, hvars skönhet nu förhöjdes af en varm kolorit, som promenaden framkallat, intog honom så, att han föreslog henne att göra ett försök att ersätta *M.lle Nathalie*, hvartill hon efter någon tvekan samtyckte. Hon hade endast sju timmar till instuderande af sin rôle, och man instängde henne i en kläd-loge, på det ingenting skulle störa henne. Men när hon efter denna tid fullkomligt inlärt sin rôle till regissörens stora beundran och gick för att kläda sig, föreföll hon sig sjelf mer död än lefvande. Den qvinna, som biträdde henne vid toaletten, kände ett lifligt intresse för den unga, intagande debutanten och sökte på allt sätt intala henne mod, bedjande henne ej låta ett så ypperligt tillfälle att vinna publikens gunst gå sig ur händerna. Och hon lyckades också att genom sin okonstlade enkelhet, sin varma och sanna känsla så intaga denna publik, som likväl känt sig ganska ogynnsamt stämd mot den unga okända, hvilken måst intaga den firade aktrisens plats, att salongen genljöd af bifallsrop, på samma gång man begärde att få veta debutantens namn. Regissören skyudade till *Rose* för att er-

hålla upplysning derom. "Mitt namn det känner ni ju? Jag heter *Rose Cizos*."

"*Cizos!* omöjligt! Jag kan ej säga publiken ett sådant namn. Gif mig ett annat, ett annat!"

"Jag har ej något annat."

"Hitta då på något! Men skynda, skynda! Publiken blir otålig."

M:me Cizos, som var hos sin dotter, upplyste då, att hennes mans dopnamn var *Chéri*, och att man på den lilla småstadstheater, der han uppträdde, brukade kalla honom *Père Chéri*.

"Förträffligt!" utropade regissören. "*Rose Chéri* — det namnet tyckes enkom gjordt för er."

Och utan att akta på den unga flickans invändningar, rusade han in i salongen för att underrätta publiken om, att debutantens namn var *Rose Chéri*, hvarpå flera röster svarade: "*Ah, qu'elle est bien nommée, cet âge de simplicité et d'innocence.*"

Rose Chéri blef från denna stund publikens förklarade gunstling och fortfor att hänföra den genom sin enkla gratie, sin naturliga friskhet och *naiveté*, utan att man dock anade mångsidigheten af den talarg, hon var mäktig. En annan tillfällighet, liknande den vi nyss beskrifvit, bragte dock äfven denna i dagen, och *Rose Chéris* rykte som en konstens prestinna af första ordningen var på en gång grundlagdt och befästadt.

Inom några år hade den blyga och förbisedda landtflickan gjort *Gymnase* till den mest besökta och omtyckta af Paris' theatrar och dess direktör, *M:r Montigny*, anhöll nu om hennes hand. Hon skänkte honom den, och *Madame Montignys* husliga dygder täflade med, ja, öfverglänste *Rose Chéris* utmärkta konstnärsskap. Men den varmhjertade qvinnan inskränkte ej sin ädla verksamhet inom sin familj, huru dyrbar den än var henne, utan sträckte den äfven till många andra, och mer än en lidande, hjälpbehöfvande och felande uttalar under tårar en välsignelse öfver hennes minne. Då gatustriderna 1848 rasade som häftigast i närheten af *Gymnase*, förbyttes denna theater genom hennes anordningar, i en hast till ett sjukhus, der hon med den ömmaste omsorg, den outtröttligaste ihärdighet vårdade de sårade och framstod som en tröstande engel på samma skådeplats, der hon några qvärlar förut firat en af sina mest lysande triumfer.

Med en ståndaktighet, en ömhet utan like skötte hon sin ålderstigne fader under den svåra sjukdom, som slutade hans lif, och samma barnsliga kärlek egnade hon sin moder, hvars ögon hon äfven tillslöt. Det svåraste profvet genomkämpade hon dock vid sin äldste sons sjukbädd och lyckades i sina bemödanden att rädda honom från den farliga sjukdom, diphtheritis (en svår halssjukdom), som hotade hans lif. Han räddades, men under det hon troget vakade vid hans plågoläger, insöp hon sjukdomsgiftet och angreps deraf med sådan häftighet att hon efter sex timmars förlöpp måste underkasta sig en högst plågsam operation, hvilken hon dock ej öfverlefde.

Sålunda slöts ett lif, hvilket framgått såsom en klar källåder midt i en grumlig, upprörd flod, och man kan säga, att hela *Paris* deltog i den djupa sorg, som *M:me Montignys* bortgång väckte hos hennes närmaste. Ett ofantligt tåg af artister och litteratörer följde de jordiska kvarlevorna af den älskade och aktade qvinnan från hennes villa vid *Passy* till *Montmartres* kyrkogård, och *M:r Léon Laya*, som varit den, hvilken tilldelat *Rose Chéri* hennes första svåra rôle, hade af de dramatiska författarnes samfund blifvit utvald att öfver hennes stoft uttala deras sista tacksamma farväl.

L. S.

XXI. — I MELVILLE HOUSE*).

(Fifeshire i Skottland).

Det är så tyst, det är så svalt
I det åldriga Melvilles lundar.
Det är som vore all grönska svart
Helt visst det till natt här stundar.

Hur annorlunda en gång det var,
I den frejdade Earlens dagar,
När från Trettioårakriget han kom
Och med svärdet skref skottska lagar.

*) Insändt.

Hur annorlunda, när segerrik
 Han kom från de blodiga strider,
 Och gaf Gustaf Adolphs porträtt dess plats
 I sitt slott för everldiga tider.

På andra toner gick lifvet då...
 I slottet hundratals gäster...
 Vid vapenbrak och trumpetmusik
 Gafs dagligen segerfester.

Nu är här så tyst. Bland porträtter man går...
 Ett sorgflor det hela höljer,
 Hur gläddtig än är den Lady fin,
 Som genom gemaken mig följer.

Nu är här så tyst, nu är här så tungt
 I Earlen af Melvilles salar.
 I den siste, sonlöse Earlens bröst
 Blott minnen, ej framtiden talar.

Han egde en son, familjens hopp. —
 Men till Krim med hären han drager.
 Han följer sin fana som segrare hem; —
 Men blott för att dö på sin lager.

Det stundar till natt här i Melville House,
 Liksom i så många andra.
 Och nya slägter ta makten om hand,
 När till fädren de gamla vandra.

Men hur den frambrusar den nya tid
 Och grusar den gamla prakten; —
 Må sången gömma de gamla namn,
 Som förtjena den hedersvakten.

Det är så tyst, det är så svalt
 I det åldriga Melvilles lundar.
 Det är, som vore all grönska svart
 Helt visst det till natt här stundar.

O. E.

XXII. — PILGRIMENS SÅNG *).

Vid är öknen, utan slut och gräns;
 Jordens yttre rand och himmelens
 Smälta samman;
 Der är målet, dit jag styr min gång.
 Ljud i öde rymden, pilgrimssång,
 Och mot höjden stig med offerflamman!

Ej tillbaka ögat skåda får:
 Månget Sodom och Gomorrha står
 Än i lågor;
 Men de röda blekna mer och mer,
 Tills man blott den rena flamman ser,
 Som uppsväfvar bortom tidens vågor.

Tung är vandrigen på glödhet sand;
 Ingen källa för min tungas brand,
 Hvert jag spanar!
 Ökenvinden separ bort min stig;
 Ensam är jag, vän ej följer mig,
 Blott en inre röst framåt mig manar.

Dock, hvad under! — Skall jag ögat tro?
 En oas det skönjer . . . der i ro
 Vill jag stanna;
 Hvila ut i palmers skygd en stund,
 Stärka ögat genom flyktig blund,
 Torcka svetten af min heta panna.

Ack, oasen blott en hägring var:
 Luften sina bilder återtar,
 Skuggspel bara!
 Arma hjerta, huru högt du slog
 För en anad fröjd, som dock bedrog! . . .
 Du skall framgent utan sällhet vara.

*) Insändt.

Stappla ej, du halft förblödda fot,
 När en ojemnhet du stöter mot
 Här i sanden!
 Mången vän har vandrat före mig,
 Och hans stoft i gruset hvilar sig,
 Men vid öknens gräns jag möter anden.

Öfver lik min ökenbana går,
 Men framåt! Vid gränsen ro jag får,
 Det står skrifvet.
 Ingen hägring villar der min syn,
 Men oasen, som jag såg i skyn,
 Skall jag finna -- i det andra lifvet.

Anna A.

XXIII. — SPRIDDA BILDER, UPPFÅNGADE I FLYGTEN UNDER SOMMARFÄRDER I FREMMANDE LAND.

V.

En Riddtur i Pyrenéerna.

Klockan har nyss slagit sex i den gamla Tempelherrekyrkan i *Luz*, ej långt från vår bostad, och det är redan ljus dager i den vackra, mellan höga bergväggar inbäddade dalen. Den snöhöljda fjelltoppen, hvilken, högre än alla de öfriga, i öster begränsar synkretsen, glänser redan af ett klart rosenskimmer, som hastigt stegras till den grannaste purpur, i det solen sticker upp öfver dess spets. På gatorna synas arbetare af båda könen, i vackra, brokiga dräkter, skynda till fabrikerne i staden, der de fina, skira tyger väfvas, som kringfladdra alla den civiliserade verdens unga damer, och som den närbelägna badorten *Barèges* orätt nog tilldelat sitt namn. Vår *Guide* utstyrd i den traditionella bruna sammetsjackan, den pittoreskt draperade kappan och den lilla phrygiska mössan, väntar redan vid porten med våra sadlade springare. Till häst därför, goda läsare! till häst!

Det är visserligen ej någon vingad Pegas, som väntar, för att under rhythmiska krumsprång, halft dansande, halft flygande bära dig framåt. Men, tro mig, i dessa trakter äro de små gulbruna ruggiga bergklättrare, vi valt, långt säkrare. De hafva dessutom den fördelen att man kommer upp på dem utan den *högre lyftning*, som är så oumbärlig, när man har pegasen för sig, då det mången gång händer att en ovan ryt-tare råkar ut för samma missöde som den lille fransmannen, hvilken, då han skulle kasta sig upp på en hög springare, ut-brast, "*aide-moi, mon Dieu!*" men tog ett allt för djerft språng och föll ned på andra sidan om det ståtliga djuret, i det han utropade: "*Mon Dieu! tu ne m'as que trop aidé!*"

Icke heller är det Parnassens lagerkrönta höjder, som ligga framför oss och utgöra målet för vår färd, ehuru de "dunkelgröna höjderna", de "sjungande kristallklara floderna", de sköna klippformationerna och den magiska belysningen af en morgonfrisk sommarsol väl kunde komma en att tänka på någonting hesperidiskt. Men i stället för Parnassens enstaka höjd är det hela kedjan af de högsta Pyrenéerbergen, som i en öfverskådlig sträcka utbreda sig framför oss, och det står dig nu fritt att välja, till hvilken af dess snötäckta toppar du vill följa oss.

Locka dig de verldsberömda *Mont Perdu* och *Mala-detta*, hvilka namn med en särskild sjungande rhythm fäst sig i ditt minne och i dina öron allt sedan "den ljufva tiden" ("jag mins den som i går") då du studerade gubben Palmblad och H:r Stieler? Eller frestas din uppåtsträfvande ande af *Pic de Tourmalets* skimrande snöhätta, af *Tour de Marborés* massiva hufvud, som så trotsigt reser sin gråa molnhjelm mot fästet, af *Pic d'Allanz'* resliga skepnad, som med sina tre spetsiga horn hotar att storma himlen, eller af *La Furchetta*, som på sin kolossala gaffel tyckes vilja hemta någon oerhörd läckerbit ur skyn? Eller har du kanske hört sagan om den massiva fjellmur, som här längst i söder skiljer Frankrike och Spanien, och som, då den stod i vägen för den på sin stridskamp vildt framilande riddaren *Roland* (jag tar för afgjort att det var den vidtberömde *Furioso*), ämnade för ett väldigt slag af riddarens mångbesjungna svärd och öppnade för krigarn och hans följe en port af ett par hundra alnars bredd, som ännu af folket i trakten kallas *la Brèche de Roland*? Eller har du med bäfvan lyssnat till

beskrifningarne på den underbara *Cirkus*, der bergandarne fordom hållit sina riddarspel inför en hel krets af snöbemantrade, till is förfrusna åskådare?

Men jag vill ej öfverhoppa dig med flere frågor på det du ej längre må stanna i valet och qvalet. Tiden är dyrbar, låtom oss därför lemna afgörandet åt vår *Guide*, den flinke och hurtige *Etienne Brau*. Efter att långsamt ha vändt sin näsa åt alla fyra väderstrecken, som hade den varit ett nytt slags aërometer, och sedan han med kritisk blick betraktat de de lätta skyarne och granskat horisonten i öster, der solen just nyss afkastat det sista töckenhöljet och framträdt i all sin glans, förklarar *Etienne Brau* med tillförsigt: *C'a sera une belle journée, une journée admirable! Partons pour Gavarnie, s'il vous plait!"* *) Sagdt och gjordt! Vi äro i blinken färdiga; vår lilla kavalkad sätter sig i rörelse, och efter att ha tagit en hastig öfversigt af den uråldriga Tempelherrekyrkan och på afstånd beskådat de vackra ruinerna af ett gammalt feodalslott, pittoreskt beläget på en höjd vid ingången till dalen, hvilken tycks likasom bevakad af dess tvenne mörka torn, lemna vi den lilla staden bakom oss, i det vi följa vägon utmed den strida fjellström, som genomskär dalen.

Se dig om, käre läsare, drag ett djupt andedrag af den friska luften och säg mig sedan: Vet du något mera muntrande och lifgifvande än en morgonfärd i bergstrakter? Du njuter icke allenast med "ögon, öron, förnuft och alla vanliga sinnen", utan det är som vore alla dessa sinnen skärpta och ett eller annat dussin nya tillkomna för att låta dig njuta i dubbelt mått. Dina närsynta ögon tyckas likasom vidga sig och klarna, och du ser utan kikare och *pince-nez* förunderligt väl: från "blommorna vid vägen" och de olika löfpartierna i almarnes, ekarnes och valnötsträdens kronor, till de aflägsnare höjderna och dälderna med sina kyrkor och byar, och ända till de skarpa konturerna af de höga, splittrade fjellmurar, hvilka rundt omkring begränsa synkretsen, står allt tydligt och klart för din skärpta blick. Din fina grekiska näsa, eller är den kanske romersk? (den nationella potatisformen sätter jag icke i fråga) — din fina näsa, säger jag, bortskämd af *Bégats* parfymmer eller (men jag vill ej tro så illa) af *Tjäders* förderf-

*) Det blir en skön, en herrlig dag! låt oss ställa kosan till Gavarnie.

liga blandningar, får en högre finkänslighet än någonsin och låter ej den minsta nyance af de herrliga vällukter, morgonbrisen medför, gå sig förbi; hvarken majsaxens egendomliga doft och alpblommornas skarpare krydda, ej heller den friska imman från de rinnande vattnen, blandad med en och annan svafvelånga från de varma källor, som framqvälla här och der ur kalkstensklipporna. Ditt öra uppfångar hvarje ljud, foglarnes qvitter, sorlet af forssens fall utför klipporna, det enformiga ljudet af sågarne från de aflägsna marmorverken, herdarnes sång och hjordarnes bjellror, med en mångdubbelt skärare klarhet i ton och ljud än vanligt. Och när du bara aldrig så litet öppnar dina korall-läppar (de må nu vara kantade af en *moustache à l'empereur*, eller af den mjella snöhvita infattning, som tillhör den qvinliga skönheten), om du bara aldrig så litet öppnar dem — känner du ej hur med den friska morgonbrisen en hel svärm nya lifsandar tyckas inströmma i ditt inre, väckande tusen ej förr anade egenskaper, en kraft att försätta berg, ett mod — att trotsa ödet, eller — att första gången stiga till häst. Det är som öppnade den friska alpluften alla dina porer och som i och med detsamma ett nytt lif inströmmade i dina ådror, ny spänstighet i dina muskler, en sprittande liflighet i hvarje fiber, och i hela ditt väsen en ny mottaglighet för det sköna, det goda, det glada i lifvet. Du känner dig barnsligt ung, ty du är lycklig utan orsak, du tycker dig kunna trotsa alla motgångar, le åt alla bekymmer — älska alla menniskor. Befinner du dig på första sidan af tjugotalet, gifva sig dessa nya känslor luft i en öfverströmmande munterhet, en jublande glädtighet, en öfvergifven lustighet; hvarje ord, hvarje föremål framlockar ett leende på dina läppar och du är färdig att i ditt hjertas innerliga glädje skratta åt hela världen. Räkna du deremot ett eller annat tiotal mera, yttra de sig kanske annorlunda. Ty om ock löjet leker på din mun, skimrar måhända på samma gång äfven en tår i ditt öga, och under det du skämtar och ler röjer sig i din blick ett visst upprymdt allvar, som förråder att den tränger längre än till blotta ytan af de omgifvande föremålen; att den, i skapelsens stora panorama skådar något annat och mer än endast skog och klippor, forss och äng — att den läser mellan raderna i naturens öppna bok mycket, som för den ytliga bladdraren är oläsligt, och som dock, att döma af blickens uttryck, måste vara utom-

ordentligt herrligt, någonting högt och sublimt, som ligger utom pennans eller penselns makt att tolka.

Men härmed må nu vara hur som helst; du må nu tillhöra den ena eller andra kathegorien (hvilkendera förblir naturligtvis en djup hemlighet emellan dig och mig), så är jag viss, att du är en älskvärd reskamrat, och jag gläder mig således åt att i ditt och mina andra vänners sällskap få företaga den länge påtänkta färden till *Cirque de Gavarnie*, hvarom vi hört så underbara och lockande berättelser alltsedan vi satte foten inom departementet *Hautes Pyrenées*, den forna provinsen *Bigorre*.

Under det vi språkat (som du finner är pratsamheten äfven en af de egenskaper, hvilken stegras af den friska bergsluften), har färden emellertid fortgått öfver en liten vacker ängsslätt, utmed den strida elfven *le Gave Béarnais*, en benämning, som i sammandrag bildat namnet *Gavarnie*, der vi ock skola finna strömmens källa. Mötande landfolk helsa de resande med en vänlig åtbörd och ett helsningsord, som, på det för oss obegripliga folkspråket, — en blandning af baskiska och gammalfranska, med tillsats af litet förskämd latin — betyder ungefär detsamma som Svenskens "Guds frid!" Alla bära den vackra Pyrenéerdrägten, männen kortbyxor och jacka, med en mörk kappa kastad öfver axlarne och en phrygisk mössa på det svarta håret — kvinnorna brokiga lif med korta bandrandade kjortlar och *Capulets*, ett slags hufvudbonader af egendomlig form, som här nyttjas långa och bäras antingen utslagna såsom en mantel, fallande i vackra veck från nacken ända ned till knävecket, eller ock hoplagda i fyrkant och burna öfver hjessan till skydd mot solen. Vi möta jemförelsevis blott få män, och tillfrågad om orsaken, upplyser vår *Guide*, hvilken, likasom alla hans yrkesbröder, talar temligen god fransyska, att männen vid denna tid mestadels vistas på de aflägsna betesmarkerna uppe bland bergen, dit de vid sommarens inbrott följa sina talrika hjordar.

Emellertid har vår väg börjat stiga uppåt höjderna, som åt denna sida begränsa *Luzer-dalen*; alltjemt följer den dock den skummande strömmen, som nu brusar långt under våra fötter och hvilken vi inom kort passera på en liten vacker bro af pyreneisk marmor, hvarefter vägen i skuggan af höga träd fortgår på andra sidan i ständigt stigande. Men håll in din häst här ett ögonblick och se upp mot berget till höger.

Har du sett en vackrare sammetsmatta än den, som betäcker dess branta sluttning, eller något skönare mönster än det de mångfärgade blommorna bilda på dess mörka saftgröna botten? Har du sett ett skönare tak än det som kastanier, almar och lindar här hvälfva öfver ditt hufvud, en rikare *lustre* än den som från azurfältet deruppe nedsänder genom de dunkla hvalfven otaliga strålknippen af det renaste ljus? Och se hit, längre åt sidan, har du någonsin, inom alla världens banker hört talas om en rikare, en mera outtömlig *silfverfond* än den som osynliga nymfer här med fulla händer utströ kring berg och backar? Och dock! så helt och hållet osynliga äro väl ej de sköna nymferna: se! se! der borta i den mörka klyftan skymtar en flick af den enas flygande klädning. Och se! der öfverst på den mossiga klippkanten utsträcker hon, med hela famnen full af glittrande blåaktigt silfver, sina under-sköna armar, hvita som hafsskummet, af hvilket kärleksgudinnan danades. Och tyst! hör du ej hur hon sjunger — en förtrolande sång, ren och frisk och ljuf som Men hvad ser jag! din häst spetsar öronen och börjar stegra sig! det måtte väl aldrig i verden vara någon pegasus, som krupit in i den lilla gulbruna bergklättrarens ruggiga skinn och som kanske hvarken du eller jag förstå oss på att styra! Han frustar — hans ögon spruta eld — han reser sig och gör språng på språng! Låt mig hjälpa dig — ah! se der! vi drogo för hårdt och tygeln sprang! Lyckligtvis kom du undan med blotta förskräckelsen, då sunda förnuftet — jag menar *Etienne Brau* — ryckte fram i tid för att förekomma någon större olycka.

Emellertid måste vi göra halt här, medan *Guiden* reparerar skadan, och vilja begagna tiden att till fots storma höjden och bana oss väg in i det lilla citadellet eller hvad det är, som skymtar högst uppe mellan träden. Der smyger en slingrande stig utmed bäcken; den ser så inbjudande ut — kom låt oss följa den! Med raska steg hoppande öfver stockar och stenar, som ligga i vår väg, korsa vi bäcken på en smal spång, en trädstam, hvilken slumpen tycks ha kastat dit för vår bekvämlighet, då stigen på andra sidan blir mera banad om också allt brantare. — Se der några trappsteg, bildade af slippriga stenar, — der en ledstång till skydd mot den gapande klyftan, i hvars djup den lilla bäcken, nu förvandlad till forss, skummar och fräser — se'n åter ett stycke jemnare väg på ett lägre utsprång af berghällen; och så bär det af

uppåt på nytt, allt högre och högre, men alltid under de lummiga trädens svalkande skugga. Nu ha vi blott några steg kvar till höjden; här står en stor sten klädd med mossor, låt oss hvila der och andas ut ett ögonblick och derpå med stärkta krafter fortsätta vägen, som nu kröker nästan i cirkel och slutligen leder upp till en liten utbyggd plattform på yttersta kanten af en öfre bergsplateau. Se der! nu äro vi vid målet, och du må medge att det förtjenar mödan af en halsbrytande promenad. Tätt under dina fötter sträcker sig den branta skogbevuxna sluttning, vi nyss sträfvat uppför, och der nedanför utbreder sig den vackra *Luzerdalen* med sina bördiga åkrar och ängar, genomskurna i alla riktningar af större och mindre vattendrag. På dalsluttningarne synas täcka byar och kyrkor kringströdda bland skogsdungarne, eller hängande på klippbranterna och midt för oss den lilla staden, som gifvit dalen dess namn, liggande just vid dess östliga ingång med sin uråldriga kyrka och sin gamla slottsruin i fonden, badad af den strida floden, som kröker sig kring dess fredliga murar. Och allt detta infattadt i en sammanhängande ram af klippor, snöfjell och öfver hvarandra uppstaplade bergmassor, hvilka höja sina spetsar och torn i skarpare och svagare konturer mot den högblå himlen, likt ett storartadt, än mattslipadt, än blankslipadt filigransarbete.

Men låt oss nu hvila blicken en stund på de närmare föremålen. Icke sannt! du är helt förvånad att befinna dig midt inne i en liten stad, den berömda badorten *S:t Sauveur*, hvars små vackra renliga hus, prydda med balustrader och dörrfoder af mörk marmor, blott med möda tyckas hålla sig kvar vid den lodräta bergväggen bakom dem, för att lemna rum för en smal gata, hvilken på många ställen upptager hela den återstående bredden af den smala bergsplateau'n. — Men några rop nedifrån underrätta oss att vi kunna fortsätta den afbrutna ridten och varna oss att icke alltför länge fördröja färden. Kom därför och låt oss skynda framåt med snabba steg.

Kasta blott i förbigående en förtjust blick på några tidiga *baigneuser* i eleganta morgontoiletter; gör en rund kring det vackra badhuset och pröfva värmegraden af den heta källan, som framspringer ur klippväggen på andra sidan gatan och i marmor-rör ledes direkte ned i badrummen. Beundra utsigten från terrassen, som förenar de eleganta badhusgallerierna

och låt oss derpå skynda ned för den branta sluttningen, på en annan ginare väg, än den som förde oss upp. Långt ifrån missbelättna med uppehållet, som gifvit oss tid till denna lilla utflygt, skratta vi åt *Guidens* otålighet, i det vi åter kasta oss upp på de väntande hästarne och bege oss af i raskt traf, för att återtaga den förslösade tiden. Och se vi oss om, tyckas vi ingenting ha förlorat på dröjsmålet. Naturen har ännu mycket kvar af sin morgonfriskhet, luften har bibehållit en fuktig svalka, som förtager solstrålarnes brännande hetta, och se! der hänger ju daggen ännu i klara droppar på gräs och blommor. "*Mais, Madame*", invänder *Guiden*, som förstått utropet. "*C'est que dans ce pays-ci jamais, jamais la rosée ne s'en va.*" *) Och han har rätt. Underhållen af skummet från otaliga strömmar och bäckar, ligger daggen mångenstädes kvar på marken hela dagen och framkallar genom en ständig fuktighet denna yppiga växtlighet i den grunda klippjorden. Allt högre stiger emellertid vår väg, slingrande sig fram utmed strömkanten, än i djupa bugter, än i tvära vinklar, men alltid i sögande, genom alltmer hopträngda dalgångar och trånga bergpass. — Se der! nu komma vi ej längre. En hög klippa reser sig midt i vår väg och spärrar utgången från däliden; djupt under oss brusar strömmen i skummiga hvirflar mellan lodräta stränder, än höljda i den lifligaste grönska, än framskjutande i skrofliga berghällar; bakom oss synes äfven återvägen afskuren af en framspringande bergsrygg, som kanske tusen fot högt reser sin bugtiga ojemna kam, lik en ryggrad, hvars alla knotor man kan räkna. Det ser verkligen ut, som hade vi blifvit kringrända af bergtrollen och instängda här i den vilda klyftan för everldliga tider. — Men nej! ett rop af *Guiden* kallar oss — och se, der slingrar sig vägen, efter en tvär krökning kring foten af klippan, under ett öfverhängande hvalf af lummiga grenar, uppåt, ständigt uppåt, allt högre och högre, en halsbrytande väg, som man i forna tider endast kunnat färdas med tillhjälp af stegar, hvarför den ännu bär namn af *Passage de l'Echelle*. Uppkomna på höjden, låta vi våra snälla hästar draga andan ett ögonblick, under det vi skåda tillbaka i det svindlande djupet och lyssna till *Guidens* berättelse:

"*Un jeune homme, M'ssieurs et M'dames, un beau jeune homme, passant un jour par ici avec son oncle, le vieux*

*) Det kommer sig deraf att daggen aldrig försvinner här i landet.

pasteur de Gavarnie, et quelques amis, voulant resserrer la sangle de sa selle se penche sur son cheval et voilà qu'il perd la tête et tombe — tombe de 260 mètres de hauteur sur les roches là bas, tout près, tout près du gave. Eh bien! que fait alors le saint père, son oncle? Il se prosterne au bord de l'abîme, en invoquant le ciel, après quoi il demande un câble, qu'on lui donne en pâlisant; il l'attache autour de son corps et parvient de cette manière au malheureux jeune homme—

"Eh bien, il fut sauvé?"

*"Non, Madame! Le bonhomme arrivait trop tard pour le sauver, mais à temps pour le consoler, pour prier avec lui et pour recevoir son dernier soupir." *)*

Efter denna berättelse synes oss afgrunden vid våra fötter ännu förfärligare, det svindlar för våra ögon och rädda att också vi kunna *perdre la tête*, draga vi oss så långt som möjligt tillbaka från klippkanten. Men *Guiden* försäkrar oss leende, att det nu mera icke har någon fara och att det var just i följd af den nyss berättade händelsen, som den nuvarande vägen mot slutet af 1700-talet blifvit anlagd för att förekomma alla olyckor. Emellertid fortsätta vi vår färd, under det vägen får allt trängre och trängre plats bredvid den lodräta bergväggen, vid hvilken han krampaktigt, d. v. s. med grofva *jernkrampor*, och stundom hvilande på murade stöd, håller sig fast. Allt högre bli klipporna öfver oss, allt brantare stränderna och allt vildare forssen dernere. Slutligen synes det omöjligt äfven för en ensam häst att komma längre framåt, och vid nästa krökning af stigen se vi också en bro på dubbla hvalf slungad öfver det dånande fallet. Det

*) "En yngling färdades en dag här förbi med sin onkel, den gamle pastorn i *Gavarnie*, och några vänner. Då han ville draga till en rem på sin sadel böjde han sig ned öfver hästen, förlorade jernvigten och föll från en höjd af 260 mètres ned på klipporna utmed strömbrädden. Nå väl! hvad gjorde då den helige mannen, hans onkel? Han knäföll vid randen af brådjuvet, åkallade himlens hjälp och begärde derpå ett tåg, som man bleknande räckte honom, hvilket han fästade kring lifvet och sålunda nedhissade sig till ynglingen."

"Välan! Han blef då räddad!"

"Nej; den hedersmannen kom för sent att rädda honom, men tids nog att trösta honom, bedja med honom och emottaga hans sista suck."

är *pont de Scia*. Det skulle vara herrligt att, i trots af *Etiennes* invändningar, dröja här en stund och göra oss riktigt hemmastadda med det sköna natursceneriet. Hur ljufligt att hvila några minuter på den mjuka gräsmattan under de höga lummiga träden och lyss till forssens vilda fall! Hur roligt att klättra som en stenget bland klipporna, att slå armen kring trädet der nere vid strömbrädden, böja sig ut öfver den framskjutande klippållan och utsträcka handen i barnsligt försök att hejda de framstörtande vattenmassorna eller fånga i flykten dess snöhvita skumflingor! Hur förtjusande att uppsöka en sval klyfta, upptaga sitt resalbum och i hast afteckna några af taflans vackraste partier — eller — i brist på förmåga dertill — med de resande derborta uppslå sin lilla "mörka kammare" *) på klippkanten, inskrufva sitt *objectiv* och med det svarta draperiet öfver hufvudet rikta sitt glas och deruti uppfånga alla de omgifvande föremålen, för att sedan med solstrålarne till handtlangare fästa dem för alltid på papperet! Akta dig! kanske står du der redan sjelf för efterverlden, med hatten på sned, oordnade lockar och dammig rid-drägt, beröfvad all möjlighet att antaga den rätta porträttminen. — Icke sannt, du kunde svärma omkring här hela dagen och icke tröttna. Men hinner du ej mer, så stanna åtminstone några ögonblick på bron och blicka ned i det brusande djupet, der forssen framvältrar sina hopträngda vattenmassor öfver stenblock och berghällar och stänker sitt skum ända upp i ditt ansigte. Se på de närmaste klippornas mjuka, afrundade former, klädda i den lifligaste grönska; se hur de lummiga trädgrupperna på deras toppar böja sig ut öfver forssen och doppa sina grenar i dess hvita fradga. Och se åter, der borta, andra klippor i djerfva pittoreska formationer, kringspolade af skumhöljda vattenhvirflar, afslöja sina skiffer- och kalkstenslager, vexlande i brunt och gult och svart.

Men vi få ej dröja längre. *Guiden* försäkrar att vi komma att ångra våra långa uppehåll och hotar oss med följderna af några olycksbådande himmelstecken, som för oss äro alldeles osynliga. Till häst således och raskt framåt genom den vidgade dalen, der åker och äng och spridda boningar tala om hemfrid och välmåga, och der strömmen flyter med saktare fart, tills återigen mötande klippor sammantränga hans

*) Camera obscura.

vattenmassa och på nytt förvandla honom till skummande forss, deröfver en ny bro, hvilande på ett klippblock midt uti fallet för oss vidare framåt genom flackare och mindre pittoreska dalgångar, der växtligheten börjar bli sparsammare och menniskoboningarne sällsyntare, tills vi slutligen stanna utanför värds- huset i den lilla byn *Gédre*. Omringade af skrikande qvinnor och barn, som än tigga, än utbjuda en hop stenar, samlade bland bergen i deras hemort, stiga vi af och följa värds- husvärden, som jemte *Guiden* uppmanat oss att för all del ej försumma att besöka *la grotte de Gédre — la fameuse grotte de Gédre?* Efter att ha passerat några allt annat än pittoreska gångar och trånga gårdar, inträda vi också i den omtalade grottan, men stanna helt flata, att den ej bättre motsvarar våra ledsagares beskrifning och den mycket anlitade Guideboks-författaren *Monsieur Richard's* svassande skildringar. Möjligen ha vi också blifvit bortskämda af alla de stor- artade naturskönheter, vi beundrat under färden hit. Kalk- stens och basaltklippor ha vi sett långt vackrare och i mera ovanliga former, än de som utgöra väggarne i *la grotte de Gédre*; löfverket, som bildar ett slags tak, synes oss tem- ligen fattigt och *tant soit peu artificiel* och den lilla kaska- den, hvilken fyller grottans botten med en djupblå, men tem- ligen grund vattenspegel, förekommer som ett lekverk vid tan- ken på fallet vid *Pont de Scia*.

"Men mina vänner", utbrister med låtsadt allvar en af våra reskamrater, i det han med komisk pathos riktar glas- ögonen mot höjden och låter *M:r Richard*, som han har i handen, beskrifva en cirkel rundt kring grottan. "Observera då den mystiska belysningen! Der längst i fonden" (fortsätter med fri öfversättning ur *Richard*) "*synes den späda fina skug- gan vilja bestrida dagsljuset nöjet att smycka denna under- bara tillflyktsort — dagen och natten tyckas ha ingått en mystisk förmälning och genom någon kuriös öfverenskom- ma slumrat in här tillsammans.*"

Skrattande åt beskrifningen lemna vi grottan, köpa i hast några småsaker af barnen, stiga åter till häst och fortsätta skyndsamt vår ridt. Under alla våra uppehåll har solen redan öfverskridit middagslinien och börjar nu skymmas af några lätta moln. Kring de aflägsna fjelltopparne i söder, som nu borde framstå i allt klarare konturer, sväfva fantastiska töckenbilder, hvilka ibland sänka sig ända ned mot dalbotten, der vi färdas,

och komma drifvande emot oss, jagade af en kylig vind från fjellen. Men se dig om! Det är icke blott de atmosferiska förhållandena, som undergått en så plötslig förändring; trakten hvarigenom vi färdas tycks ha blifvit förbytt, äfven den. Vegetationens öfverflöd har lemnat rum för en sparsamhet i arter och former, en gleshet i löfpartierna, en torftighet i gräsväxten och en njugghet i blom- och bladformationer, som påminner om den nordiska naturen. Småningom undanträngas löfträden af tall och idegran och murgrönan ger vika för buxbomshäckarne. Berg och klippor, afklädda den saftiga grönskan, höja sig i allt mera vilda och gigantiska formationer, under det de blotta sina i gult och rödt och brunt skiftande lager. Djupt nere mellan dess skrofliga väggar brusar fjellströmmen med stegrad fart, kastar sig ibland med språng på språng utför brutna klippstycken och försvinner åter i djupet, der du, böjd aldrig så långt öfver vägkanten, är ur stånd att uppfånga en skymt af dess dånande vattenmassa. — Men se! på en gång liksom ljusnar landskapet, dalen vidgas och de branta sluttningarne prydas på nytt med spridda flikar af en frisk gräsmatta, der den härdige bergsbon, med skäran i hand och en stor korg på ryggen, går och bergar det knappa vinterfodret för sina hjordar. Han går der, snart sagdt vid afgrundens brädd och ditt hufvud (om än aldrig så *godt*) svindlar vid att se honom. Tänk om han halkar på den branta slippriga gräsvallen! tänk om den lösa jorden lossnar från klippgrunden under hans fot! Der fins ingen buske, ingen enda framskjutande berghäll till handfäste — intet annat än den fuktiga ängsslutningen, och djupt derunder den vilda forssen, kantad af några spetsiga klippstycken. Du drar efter andan — du hissar — men se! nu är den gröna gräsfläcken redan afskuren och det friska gräset fyller mer än till hälften den stora korgen. Ännu står dock mannen liksom obeslutsam kvar; du följer hans blick och märker, att han har den fästad på en annan mindre gräsmatta, som ligger ännu otillgängligare på en öfver strömmen nästan lodrätt utskjutande fjellvägg. Hur vill han bära sig åt för att nå den? Du tycker dig i hans bruna anlete spåra de vexlande uttrycken af en inre strid. Å ena sidan önskan att för årslammen eller de späda killingarne i hans hjord kunna berga det mjella gräset, som, vattnad af en liten rännil, blifvit finare och ymnigare än det vanliga. Å andra sidan en fullkomlig insigt af den fara, hvarför han blott-

ställer sig — förenad kanhända med tanken på ett torftigt men kärt hem — på en ung hustru med ett jollrande barn, som väntar honom hem till qvällen och — kanske skall vänta förgäfvets. Men bergsbon tvekar ej länge. Han är van vid faran och trotsar den gerna; ja! han älskar den måhända högst — näst efter sitt hem och sin hjord. Nästa ögonblick tycks också mannen ha fattat sitt beslut. Han kastar kappan af sina axlar, rätar ut sin smärta men spänstiga gestalt, sträcker på armarne, likasom för att pröfva deras styrka, och — Men vår *Guide* lemnar oss ingen ro mera och vid nästa krökning af vägen är mannen försvunnen. *Guidens* berättelse om höbergarens sätt att gå till väga vid dylika tillfällen är dock ganska målande, och vi tycka oss i inbillningen se hur den unge bergsbon fäster det grofva tåget kring sin medja och med en snabb och vig rörelse kastar dess andra ända, som en ränsnara kring någon trädstam uppöfver honom. Vi tycka oss se hur han rycker i snaran och pröfvar stammens styrka och slutligen, uppuren af tåget, än stödjande sig med tåspetsen mot något omärkligt utsprång i berghällen, än bokstafligen hängande mellan himmel och jord, lugnt afskär det mjella gräset, som han kastar handfull efter handfull i korgen bakom sig, medan hans tankar troligen sväfva kring lammen och killingarne, hvilkas vinterföda han såluada insamlar.

Under tiden ila vi allt snabbare framåt — kasta blott i förbifarten en blick öfver till andra stranden, uppfånga en skymt af *Cascade de Souzas* kristallklara vattenpelare och göra oss emellan några flygtiga anmärkningar rörande landskapets karakter, som åter förvildas, blir ödsligare, och fult om man så vill, men dock storartadt och imponerande. Alla spår af växtlighet upphöra plötsligt, sjelfva jorden synes bortfrätt från klippgrunden och våra hästar följa ett knappt märkbart spår i den hårda berghällen. Bergstopparna resa sig i nya, gigantiska och oformliga gestalter; rundt omkring oss ligga massiva klippstycken kringströdda i alla möjliga fantastiska skepnader och djupt under våra fötter dånar fjellströmmen o-sedd, gömd under granitblocken, som af någon öfvernaturlig kraft blifvit slungade likt jättelika hängbroar från strand till strand.

Våra reskamrater och *Etienne Brau* ha vunnit försprång och försvunnit ur vår åsyn; så långt ögat når, skönja vi ej spår af någon lefvande varelse. Hu! det är hemskt att vara

allena i denna vilda stenöken, omgifven som man är på alla sidor af ett klippkaos, hvilket, genom sjelfva sin enformighet, lemnar inbillningen fritt spel, att, efter sitt nyckfulla behag, omskapa de ofantliga råämnen, som ligga kringströdda om hvarann. Här befinna vi oss just vid porten till ett ofantligt kastell, en granitmassa af kanske 100,000 kubikfot. Kunna vi väl våga oss dit in, utan fruktan att bli bergkungens fångar? Dock, "framåt!" är ju vår lösen och framåt trafva vi äfven i ganska skyndande fart och ha snart lemnat kastellet bakom oss. Men akta dig! — der ligger ett förskräckligt odjur på lur — någon ohygglig antediluviansk best med vidt uppspärradt gap och famnslånga betar, der åter på andra sidan vägen står en jättelik mennisko-skepnad, insvept i en tung grå kappa och med en besynnerlig hätta neddragen öfver ansigtet. Den gamle — han är kanske jemnårig med Methusalem — tycks tillvinka oss mod, och vi smyga oss lyckligt förbi odjurets gap, i skydd af den vördnadsvärde åldringens skugga, ila derpå bäfvande framåt mellan några ohyggliga jättelika bufflar och dromedarier, som tyckas ligga idislande efter ett magert bete på berghällen, och inträda slutligen på ett vidsträckt klippfält, hvilket ser ut som hade det tjenat till lekplats för titanerna. Ser du ej der borta deras kolossala kägelspel, hvars konung nyss tycks ha blifvit träffad af något oerhördt klot — kanske detta, som af en o-synlig makt hejdats vid kanten af bråddjupet och ännu qvarhålles der, i trots af alla tyngdlagens regler. Och här ha de lekande bjessarne uppstapplat block öfver block af massiv granit — der åter slungat dem slumpvis och näftals omkring, såsom barnen roa sig med bäckens kiselstenar. Derpå närma vi oss en mörk vild-djurshåla — men halt här! Låtom oss tygla vår inbillning och våra hästar och granska verkligheten med sunda förnuftets ögon. Hvad se vi då? framför oss en djup klyfta mellan två remnade granitväggar; nedanför oss den vildt rytande fjellströmmen, framrusande mellan väldiga klippblock — och rundt omkring oss de omisskänneliga spåren af någon förfärlig naturevolution, då jordens grundvalar skakats, då urbergen remnat och de skyhöga fjellen splittrats i tusen stycken, som med blixstens hastighet framrullat genom dalen, bortsopat hvarje spår af växtlighet och odling och blifvit liggande, än vräkta öfver hvarandra i formlösa massor, än i enstaka oerhörda block af 10- till 100,000 kubikfots storlek.

Men der invänta oss våra reskamrater vid foten af en

jättelik granitvålnad; så fort våra tröga hästar tillåta skynda vi genom de sista regionerna af detta *Chaos*, såsom nejden ganska betecknande kallas, och fortsätta så vägen tillsammans under friskt traf, genom mindre ödsliga, men dock kala och ofruktbara fjelltrakter. Allt kallare blir emellertid vinden, luften tjocknar, bergstopparne försvinna den ena efter den andra i dimman, och slutligen stanna vi vid en hvit töckenmur, framför hvilken en liten by med en skröplig kyrka aftecknar sina ojemna konturer

Det är *Gavarnie*. Vi afstiga vid värdshuset och erhålla der ett par rum och en tarflig middag, jemte den obehagliga underrättelsen, att vi icke ha minsta hopp att i dag få se något af den berömda *Cirque de Gavarnie*, hvarför vi måste beqväma oss att taga nattqvarter i det lilla dåliga herberget.

Arme läsare! gör dig ej möda att under en artig min dölja den förtret du erfar, vid tanken att nödgas tillbringa så många timmar här uppe vid snögränsen, ensam med mig och mina reskamrater. Gäs pa oförtäckt, jag ber dig; sträck dig makligt i den gamla skinnbeklädda karmstolen och tag dig en lur framför brasan, medan vi andra framtaga våra resportföljer och skriva till hemmet, eller anteckna dagens äfventyr. — —

Se så! Nu är det gjordt. Den lilla Pyrenéerflickan inträder med vårt kaffe pryddigt ordnad på en simpel bricka. Se der en rykande kopp för din räkning; nu blott några stolar i treflig krets omkring kaminen, litet nytt bränsle på elden och så — vill jag berätta dig

EN SAGA.

Det var en gång, för några millioner år sedan, en gnista, utsprungen ur någon okänd, evigt lysande sol, eller — låt oss med en trovärdig sagoförtäljare *) kalla den en glödande elsdroppe, af en allsmäktig hand utslungad i verldsrymden för att der, under sjelfständig utveckling och en våldsamt inre kamp, danas till en verldskropp med fast form. Sedan den måhända till en tid kringirrat i oregelbundna kretsar, afsvagnar småningom den glödande elsdroppen och omger sig med ett tunnt skal af små sammanhängande kristallbläddror, i hvars ojemnheter rymdens fuktiga ångor afsätta sig i form af vattendroppar, hvilka sammanflyta till ett haf kring det nybildade kristalliska

*) *Professor Klencke*, författare till *Skapelsedagarne*, *Kemisk Kok- och Hushållsbok*, etc. Se *Tidskriftens* 2:dra årg. sid. 93.

skalet och medverkar till den glödande kärnans långsamma afsvanande.

Medan den unga verldskroppen, ledd af en mäktig dragningskraft, söker sig en trängre, regelbunden bana kring närmaste sol, mångdubblar den sitt skal, under en lång följd af yttre och inre verksamhet, betingad af eldens och vattnets vevsverkan, och stundom urartande till de våldsammaste utbrott. Sålunda omger sig det första kristalliska skalet, kringspoladt af vatten och upphettadt af den inre elden, med ett tjockt, gråhvitt lager, under det plutoniska krafter bilda ymniga lager af olika beståndsdelar, ett grått och hårdt närmast, derpå flere brokiga af lösare beskaffenhet, *innanför* den första tunna kristallskorpan. Drifna uppåt af elden och ångtrycket bilda dessa plutoniska lager ett slags upprättstående grundpelare för den nyskapade ytan, hvilken dock tid efter annan spränges af den fängslade elden och undergår förfärliga omstörtningar, som betinga nya yttre aflagringar och alstra, så väl i hafsvattnen, som på de nybildade fastlanden, ett öfverflödande rikt organiskt lif. Under vevlande vidunderliga former så i växt- som djurbildningar, utvecklar sig detta organiska lif, för att åter förgås och ånyo stå upp i förädlade former på grunden af det förgångna. Dessa förgångna skapelser bilda åter otaliga nya lager kring eldsdroppens allt mera svanande yta: ibland dem *ett*, bestående endast af mäktiga förkolnade urskogar, andra bildade af mergel- och lerblandade massor, af satta af hafsvattnet, och ett tredje, nästan helt och hållet sammansatt af förstenade hafsdjur.

Men återigen spränger den glödande eldsdroppen för sista gången sitt fängsel, uppspringer på otaliga ställen såsom flammmande eldpelare genom det remnade skalet, dragande med sig smälta delar af de gamla horizontela lagren, hvilka sålunda uppkastas i höjden och bilda, sedan de åter stelnat, snedt liggande, lodräta, eller på hvarandra uppstaplade bergmassor. När eldpelarne slocknat, efterlemna de stelnade lavaströmmar, hvilka i form af mörka uppspringande pelare synas ämnade till en ny grundval för den brutna ytan af de gamla lagren, medan de tillika här och der bilda ett slags öppna ventiler eller afloppsror för den i det inre koncentrerade elden och ångan, på det dessa ej mera skola spränga sitt skal.

Låtom oss nu dröja ett ögonblick vid denna vändpunkt i eldsdroppens saga, för att litet närmare betrakta de förändringar han undergått. Vill du veta hur det första tunna skalet af

små sammanhängande kristallbläddror såg ut, så tag det lilla vackra stycke *glimmerskiffer*, jag köpte af den barbenta pojken i *Gédre*, och som han säkerligen brutit ur någon af de närliggande klipporna. Du småler misstroget — men fråga de lärde, och de skola svara dig, att det är en flisa af eldsdropens första skal. Vill du ha en föreställning om det andra, det tjocka, gråhvita lagret, som omslöt det första eller *skifferlagret*, så påminn dig den fasta, ljusa stenart, mot hvilken hästhofvarne klingade så hårdt, under det vi redo öfver de högre bergen omkring *Gédre*, och som vår reskamrat kallade *Gråvacka*. Vill du veta arten af det första *inre* plutoniska lagret, som eldens utbrott uppdröf till höga grundpelare för den nybildade ytan, så erinra dig de väldiga *granitblocken* vi passerade under färden genom *le Chaos de Gavarnie*. Vill du se en liten skymt af den kolade massan af de första på stränderna uppkastade enkla hafsväxterna — så betrakta blyertzen i stiftet, hvarmed du gjort dina flygtiga reseanteckningar. Vill du lära känna beskaffenheten af ett bland de många olika lager mergel och lermassor, som hafsvattnet bildat genom afsättning af söndergrusade delar af andra formationer, så påminn dig den *kisel-lera*, man visat oss under vägen i dag såsom den lätt förvittrande stenart, hvilken gifver vissa af Pyrenéerbergen likhet med förfallna ruiner. Vill du se en skärfva af det lager, som bildats af de förkolnade urskogarne, så tag upp ett af *stenkolen*, som ännu ej blifvit uppglödgadt i kaminen, eller betrakta smycket som sammanhåller din grannes resschal. Vill du göra dig en föreställning om några af de derpå följande aflagringarne, bildade, dels af en mängd af hafsvattnet lösta och nu åter afsatta stenarter, dels af förstenade hafsdjur, så erinra dig alla de vexlande *kalkstensbildningar*, som uppenbarat sig för oss under dagens färd. Påminn dig *Tour de Marborés* massiva skepnad, innan den insveptes af töcknen, de mjukt formade, med herrlig grönska beklädda bergsslutningarne omkring *Pas de l'Echelle*, och klippornas bruna, gula och hvita skiftningar nedanför *Pont de Scia*. Glöm ej heller marmorbryggan öfver strömmen och de grofslipade dörrfodren och fönsterinfattningarne i *S:t Sauveur*; och för att ytterligare uppriska minnet, så kasta en blick på armbandet af inlagd och finslipad marmor, som en kringvandrande säljare lockade dig att köpa i morgse. Önskar du slutligen erhålla någon föreställning om lavaströmmarne, som, efter den inre eldens sista all-

männa genombrott, stelnat i form af upprättstående grundpelare för de högt uppstaplade bergmassorna, så kom ihåg vår reskamrats berättelse om de *basaltmassor*, hvilka jemte *kalkstensbergen* och *graniten* utgöra Pyrenéerkedjans kärna. Vill du ha en mera åskådlig bild af det sista vulkaniska naturuppträdet, så erinna dig den kraterlika formen af några bland de bergstoppar vi sett, och önskar du en *påtaglig* helsning från sjelfva den glödande eldsdroppen, så doppa på återfärden ännu en gång din hand i *S:t Sauveurs* heta källa.

Huru den glödande kärnans skal undergick ytterligare förändringar och tillökningar, under det den organiska livsverk-samheten på densamma ännu mera utvecklades och förädlades, för att dock åter en gång duka under för en allt förhärjande flod; huru ur denna flod en nyskapad yta, under förändrade atmosfäriska förhållanden uppstått, hvilken vi kalla *vår jord-yta*, danad till jordmån för en förädlad natur och till hemvist för väsenden, begåfvade med fri vilja och odödlig själ; huru den Allsmäktige, hvars hand en gång utslungat den "glödande eldsdroppen" i verldsrymden, nu "*hvilade af allt sitt verk och såg på det Han gjort hade, och si det var allt ganska godt*"; huru Han skänkte människan hela denna underbara skapelse, "*att hon lustgården bruka och bevara skulle*", och slutligen huru människan förvaltad den dyra förleningen — se der hvad som borde utgöra slutet på min saga. Men — det vore ett studium för lifvet — och vi ha endast några ögonblick att räkna på. Jag hoppas derföre att någon bättre och kunnigare berättare må till fullo förtälja dig hvad jag här blott förmått i stympade, flygtiga bilder teckna, för att dermed förkorta den långa eftermiddagen i den ensliga byn vid snögränsen.

Brasan är nedbrunnen, dimman har lättat, den täta töckengardinen har lemnat fönstret och dragit sig bort till andra ändan af byn — våra reskamrater göra sig redo till en vandring och vi följa dem för att se hvad märkvärdigt den lilla byn kan hafva att bjuda på. Vi gå förbi några små låga hyd-dor, kringsspridda på den stenbundna backen och nicka åt några torftigt, men snyggt klädda qvinnor och barn, som i sällskap med en skara bråkande får möta oss och stanna för att begäpa de resande. Längre fram passera vi en annan grupp qvinnor, sysselsatta att mjölka sina motsträfviga getter och åter andra, med gälla rop lockande hem sin lilla raggiga hjord från

den magra betesplatsen utanför byn. Nära derintill ligger en gammal, förfallen kyrka från tempelherrarnes tid, hvars gråa hvalf tyckas nära att sammanstörta öfver våra hufvuden, då vi inträda. Derinne råder en ogenomtränglig skymning, och en qvaf lukt, liksom af sekelgammal mögel, slår emot oss vid inträdet. Sedan våra ögon under några minuter vant sig vid dunklet framträder småningom det ena föremålet efter det andra för våra blickar: ett gammalt, skröpligt vigvattenskärl närmast ingången; derofvanför ett plakat, utlofvande syndernas förlåtelse för längre eller kortare tid åt hvar och en som ger en skärf till kyrkans underhåll; några förfallna altaren, utstyrda med en torftig grannlåt och en predikstol så rankig och måttäten, att det synes fordra ett verkligt mod att bestiga den. Men se! hvad är det som lyser så hvitt innanför jerngallret deruppe i muren? Kom, låt oss gå närmare! Kanske är det några gamla vapen eller porträtter sedan tempelherrarnes tid. Hu! porträtter var det verkligen, men huru ohyggliga! Tolf gapande dödsallar, som möta oss med sitt eviga grin, hvilket synes likt ett petrificeradt hånlöje öfver oss sjelfva och hela vår tillvaro. Kom, låt oss lemna den gamla, ruskiga kyrkan! — Men tyst! hvad var det? en suck, som tycktes uppstiga från hvalfvet under det fasansfulla porträttgalleriet — der rör sig någonting — en lutad skugga glider långsamt fram utmed muren och försvinner med ännu en suck vid närmaste pelare. Var det vålnaden af någon bland de mördade tempelherrar, hvilkas dödsallar här förvaras, som kom att försona eller afbedja en gammal skuld, hvars minne ej lemna hans ben ro i grafven? eller var det någon gammal bergsbo, kommen att anropa den Heliga Jungfrun om en bättre skörd eller ett lyckligt återseende af frånvarande anhöriga? Hvad veta vi!

Med ett obehagligt och hemskt intryck lemna vi emellertid den gamla bedröfliga kyrkan — i sanning bedröflig, om den skulle vara en förebild af "den stora allmänneliga kyrka", vi alla tillhöra — inandas med djupa drag den fria, öm och töckniga luften och finna skymningen derute ljus, jemförd med dunklet inne under de vittrade kyrkhvalfven. Vi utsträcka vår vandring ännu ett stycke bortom kyrkan, i hopp att kunna kasta en blick ned i den första af de stora klippfördjupningar eller bassiner, hvilka fordom bildat sjöar och, som man sagt oss, ligga emellan byn och *Cirque de Gavarnie*. Men snart finna

vi, att en dylik upptäcktsfärd skulle vara lönlös, då töcknet tilltager alltmera och öfvertäcker hela bassinen såsom röken från en kokande jättegröta. *Oule* kallas också dessa klippfördjupningar på folkspråket, en benämning, som lärer härleda sig från latinska ordet *olla* och vara liktydig med *gröta*. Vi vända emellertid tillbaka mot byn, passera åter den gamla kyrkan, men stanna framför en liten anspråkslös byggnad, som står lutad tätt intill kyrkmuren och synes föga yngre än den. Framför den låga porten sitta ett par medelålders män samtalande. Deras vida svarta dräkter och kalotterna på deras kala hufvuden förråda deras kall, och vi förstå att vi befinna oss inför *le Curé de Gavarnie* och någon hans medhjelpare eller vän. *Le Curé* sjelf är en liten välfödd, jovialisk figur, med ett temligen hvardagligt anlete, från hvilket ett par mörka, godmodiga ögon blicka oss till mötes, då han går emot oss, och, vänligt helsande, inbjuder oss att hvila en stund utanför sin bostad. Han vänder sig derpå inåt porten, ropande: "*Thomasette! Thomasette!*" Under tiden vexla vi några ord med hans medbroder, en lång, reslig gestalt med högburet hufvud, starkt utpreglade anletsdrag, en skarpsinnig blick ur de stora svarta ögonen och ett leende kring de tunna läpparne, som fransosen skulle kalla "*un sourire sardonique*".

Efter ännu en kallelse från pastorn, utträder en ung flicka i porten och tillsäges att hemta några stolar åt gästerna, hvarpå hon sjelf, presenterad såsom *Thomasette Casaux*, pastorns nièce, tar plats på tröskeln med en min af slö nyfikenhet. Snart är samtalet i full gång, under det man utbyter upplysningar, rörande hvars och ens hemland. På våra frågor berättar *le Curé* hvarjehanda om sina församlingsboars seder och bruk, om det lefnadssätt han sjelf för, samt om de faror och besvärligheter en församlingsherde i dessa aflägsna bergstrakter är underkastad.

"*Imaginez-vous, mes amis!*" börjar den hedersmannen helt förtroligt en berättelse, "*qu'il y a des semaines, des mois entiers, durant l'hiver, que nous avons tant de neige ici, qu'il est tout à fait impossible d'entrer par la porte de l'église. C'est pourquoi il m'a fallu mettre ma chambre là haut en correspondance avec la chaire, où je monte directement de chez moi.*"

*) "Föreställen er, mina vänner, att vi haft vintrar, då här legat så djup snö, att veckor och månader förgått, under hvilka jag omöj-

På vår fråga huru åhörarne kunde komma in i kyrkan för att afhöra predikan, svarar han, "*Regardez, mon enfant*", pekande på ett hvälfdt fönster högt uppe på kyrkmuren: "*c'est par là qu'on entre. C'est un peu gênant, c'est vrai, mais notre peuple ici n'est pas trop accoutumé aux commodités — et puis!*" Och här drog den lille mannen pligtskyldigast en suck och bjöd till att gifva sin jovialiska fysionomi en andäktig min, i det han tillade: "*Que ne fait on pas pour le bon Dieu!*" *)

I fråga om faror och vedermodor hänvisar dock pastorn till sin vän och embetsbroder, hvilken såsom kapellan i en ännu vildare och ödsligare trakt hade långt mera svårigheter att utstå. Derpå följde berättelser om åtskilliga genomgångna äfventyr och slutligen en noggrann beskrifning på det lilla kapellets ensliga och öfvergifna läge i den människotomma fjellöknen.

"*La situation de cette petite chapelle est tellement désolée*", förklarade kapellanen, och *le sourire sardonique* lekte åter kring hans läppar, "*que c'est à peine si on peut croire que le bon Dieu y demeurât.*" **)

Under tiden har *Thomasette Casaux* suttit tyst på dörrtröskeln och lyssnat till samtalet med en liknöjd uppsyn i det temligen välbildade men något enfaldiga ansigtet. Nu vänder hon sig dock till oss och bjuder oss att följa sig upp i sin kammare för att se några kuriosa från gamla tider, hvarpå hon går före oss uppför en brant trappa och in i tvänne små rum, hennes eget och onkelns, båda ytterst tarfligt anordnade och det förra möbleradt endast med ett bord, ett par gamla stolar, en säng och en stor kista. Under det vår lilla värdinna förevisar ett gammalt bläckhorn och några andra småsaker, som sägas hafva tillhört de mördade tempelherrarne, göra vi några frågor om hennes lefnadsöden och inhemta af svaren, att hon är född och uppfödd i ett lyckligt hem i *la Vallée d'Argélèz*, en af de vackraste och bördigaste af alla

ligen kunnat komma in genom kyrkporten. Jag har därför måst sätta min kammare deruppe i förbindelse med predikstolen, på hvilken jag uppstiger omedelbart derifrån."

*) "Se hit, mitt barn. Det är derigenom man inträder. Visserligen är det litet besvärligt, men folket är ej bortskämdt med bekvämligheter. Och dessutom — hvad gör man ej för den gode Guden!"

**) "Det lilla kapellet ligger så ödsligt, att man knappast kan tro att den gode Guden vill bo der."

Pyrenéerdalarna, men att hon för flere år sedan af sina föräldrar blifvit skickad hit till *Gavarnie* att förestå onkelns hus. I hennes enkla berättelse röjer sig en halft omedveten hemlängtan till den sköna fädernedalen och en hemlig vantrefnad och motvilja för hennes nuvarande lif, utan att likväl dessa känslor någonsin tyckas hafva framkallat en aning om att det kunde eller borde vara annorlunda. Det gjorde ett sorgligt intryck att se den slöa, liknöjda blicken i det unga ögat och den trumpna uppsynen i det täcka ansigtet. Endast då fråga blef om de vilda fjellblommorna i trakten, lifvades hon något, gaf oss äfven några pressade exemplar af de vackraste, jemte några stenar samt ett skott af en fjellväxt, ett slags *Sempervivum*, som jag tror, hvilken en af reskamraterna tog i förvar och förde med sig under hela den långa färden till hemmet, norr om Stockholm, der plantan från *Gavarnie* slog rot, växte och frodades i flere år. På våra frågor om hennes sysselsättningar under vintern, nämnde hon spinnrocken och stickstrumpan såsom sina enda förströelser, den fyllda garnrullen och den afslutade strumpfoten såsom målet för hennes dag. "*Cependant, j'aime beaucoup à broder*"; tillade hon, "*mais je ne le fais guère. C'est si difficile de se procurer des dessins; et puis le fil et la mousseline sont si chères.*" *).

Med en tyst föresats att vid återkomsten till civiliserade trakter afsända till *Gavarnies* prestgård ett litet paket med påbörjade broderier, (en af dessa föresatser, som gått att öka stenläggningen af ett illa beryktadt ställe), lemna vi efter en vänlig afskedshelsning den stackars *Thomasette*, säga farväl åt den godmodige pastorn och hans vän samt återvända till vårt herberge, för att der söka hvilan och bereda oss, att hur tidigt som helst, nästa morgon hörsamma *Guidens* kallelse.

Efter att ha frusit hela natten, ur stånd att få en blund i mina ögon, hade jag nyss inslumrat och var just som ifrigast sysselsatt att befria *Thomasette Casaux* från en af de mördade tempelherrarne, som med benrangelshanden kring hennes strupe och den grinande döds-kallen sänkt mot hennes panna, stod i begrepp att tömma det gamla bläckhornet i hennes mun, då ropet: "Allt klart! färdigt att sitta upp!" väckte mig.

*) "Jag är dock mycket road af att brodera, men jag gör det sällan. Det är så svårt att få mönster och tråden och tyget äro dyra."

Ännu litet yrvaken, sitter jag några minuter senare till häst och trafvar med de öfriga reskamraterna i rask fart genom byn. Vi nedstiga i den första stora jättegrytan, eller "Oule", såsom vår *Guide* kallar den, men hafva knappast något öga för de närmaste omgifningarne, så mäktigt tilldrager sig uppträdet vid horizontens rand våra blickar. Der löper en hel kedja af bergstoppar, liksom aftecknade på den molnfria himlen, än i fina spetsar, som nästan försvinna i rymden, än höjande sig i tvärhuggna torn eller afrundade domer, täckta af skimrande snötak, eller ock resande sig såsom väldiga fästen med framspringande bastioner och höga vallar. De synas så nära dessa skyhöga fästen och torn, att vi snart sagdt tycka oss kunna nå dem med handen. Men allt som vi rida framåt genom den ovala bassinen, på en för detta sjöbotten, omgifven af branta sluttningar, klädda med tallskog, och genomskuren af den strida floden, som vi i går följde under dess uppåt slingrande lopp, tyckes det underbara fjellpanoramat draga sig allt längre bort. Slutligen smalnar bassinen och afstänges af ett par höga, pittoreska bergstoppar, mellan hvilka vi inträda i en ny, ännu större klippfördjupning, — äfven den en för detta sjö — nu genomskuren af den med flera nya vattendrag tillökade strömmen. — Efter att hafva passerat genom en hög fjellport, ligger den sista stora bassinen framför oss och vi stanna, nästan gripna af häpnad vid den imponerande anblick, som möter oss. Icke sannt! den är storartad denna cirkus, med sina oräkneliga gradiner af klipp-platåer och snöterrasser, uppstigande lik en kollosal amfiteater ända upp öfver skyarne, likasom för att bjuda luftregionernas högsta kretsar på frispektakel. Se på det massiva *Tour de Marboré* midt för oss — en af *Mont Perdu*s väldiga grundpelare — skulle det ej vara en värdig thron för luftandarnes konung? Hvitare är intet hermelinsbräm, än det eviga snötäcke, som höljer dess skrofliga grund — och mera lysande inläggningar än glaciererna på dess mörka botten har visst ingen thron i verlden. — Och se der längre till höger en bred fjellrygg — genombruten likasom med ett fönster för att lemna åskådarne fri utsigt äfven åt Spanien — det är *la Brèche de Roland*, hvars saga du känner. Men hör hvilket doft och mäktigt sorl — *Gavarnies* orkester som någon kallat det; — du söker orsaken och följer med häpnande blick det storartade skådespelet med dess omvexlande höjder och bråddjup, till dess ditt öga, längst till

venster, öfverraskas af ett ståtligt vattenfall, hvilket från en höjd af nära 1300 fot, på vägen upptagande ett par andra strömmar, nedstörtar lodrätt i en djup klyfta, som tyckes blifvit utsprängd i berghällen enkom för att bana det en väg. Farten af fallet och den oerhörda höjden förvandla nästan hela katarakten till en enda smärt pelare af snöhvitt skum, kring hvilken solstrålarne bilda otaliga brokiga regnbågar. Då vi närma oss, skimrar dock den blå vattenkolonnen igenom och vi kunna följa den ända till djupet af klyftan, der den brytes i tusen spillror, hvilka bilda en skummande forss, som med ett allt öfverröstande då framrusar — rätt under våra fötter. Ty sänk din blick och se! hvar befinna sig i sjelfva verket dina fötter? — Jag tror att du bleknar litet, då du först nu märker, att du befinner dig stående på en isbrygga, hväld öfver forssen, som skummar i djupet. Men tro mig! du kan stå der trygg — hvarje vinter förstärker den bräckliga bron och ingen sommarsol kan smälta den.

Lugna dig således och se dig om; beundra ännu en gång *le Cirque de Gavarnie* — tag i ditt minne en trogen fotografi af det väldiga fjellpanoramat — mätta ditt öga med den sublima anblicken af det storartade naturuppträdet — och bekänn sedan, då vi åter bestigit våra hästar och rida i frisk fart öfver den fina mjuka gräsvallen — att du börjar erfara åtskilliga mindre sublima, men därför icke mindre genomträngande känslor — att du röner i ditt inre en rörelse — en djup rörelse, som dock ej står i minsta sammanhang med de sällsamma naturunder, hvilka nyss fyllt din själ med bäfvan och förtjusning — bekänn! ut med det prosaiska ordet! — att du är *hungrig*, kopiöst *hungrig!* — Mana sedan på din häst — följ åter den obanade stigen utmed *le Gave*, hvars källa, *la Cascade de Gavarnie*, vi nu ändtligen funnit, — kasta genom den sista fjellporten en blick tillbaka, trafva så raskt genom byn, i det du skickar en helsning upp till det lilla fönstret, der *Thomasette Casaux* kanske just nu tittar fram i sin hvita nattmössa, stig af vid herberget och — lugna dina upprörda känslor vid det väl försedda frukostbordet; men förlåt om vi lemna dig der, att sedan ensam söka din väg tillbaka. Fördröj dig dock ej länge, ty den vackra morgonen är ej att lita på. Bese på återfärden genom de herrliga dalarne allt hvad vi försummat eller glömt — bringa vår helsning till cascaderne, de skiftande klipporna och de lummiga lunderna, — svindla ej då du

ensam färdas öfver *Pont de Scia*, snafva ej på vägen vid *Pas de l'Echelle*, — låt ingen pegasus springa af med dig uppför de obanade stigarne till *S:t Sauveur*; men rid lugnt och stadigt stora vägen dit upp, intag diu middag på *Hôtel de la Paix*, och känner du dig trött af färden, så lyd mitt råd och tag ett bad i en af de vackra marmorbassinerna, på det inga alltför *ömma minnen* må hindra dig från att snart åter företaga en ny ridtur bland Pyrenéerna med

Esselde.

XXIV. — BREF TILL LEA *).

Helt nyligen har jag gjort din intressanta bekantskap, men tro ej att försumligheten att ha dröjt så länge dermed är mitt fel. Nej, visst icke! Jag bor någorstädes på bondlandet mellan Falsterbo och Haparanda, som du sjelf behagat uttrycka dig. Jag vill ej säga dig hur långt jag har till närmsta stad, och än mindre, hur ofta jag kommer dit, eller hur ofta jag sammanträffar med civiliserade människor, du torde då kanske få alltför liten respekt för mina ord. Emellertid finner du, att det under sådana förhållanden är ganska naturligt, att jag länge lefvat i okunnighet om din tillvaro; i mitt hjerta hyser jag också ett agg mot dem, som bordt presentera dig, men så illa uppfyllt sin pligt.

Den flygtiga bekantskap jag fick tillfälle att göra med dig, har dock nu föranledt en grundlig, och denna sista ingifvit mig beundran och — tag dock saken lugnt och tänk dig en gammal, gråhårig kapten med epåletter, eller en landtjunkare med leriga stöflar, eller en aktningvärd prestman med krage (till följe af mina omdömen förmodar jag du antar det sista) det gör detsamma, blott du tänker dig denna beundrande vän såsom hunnen ett stycke öfver 50-talet. Liksom jag alltid vid närmare bekantskap funnit något fel hos mina vänner, så äfven hos dig. Ju varmare jag älskat min vän, ju starkare har jag gripits af ett behof att säga honom hans fel rent ut. Med få sorgliga undantag ha både han och jag funnit oss väl deraf. Om jag nu levisar dig samma vänskapsprof, skall du

*) Insändt.

väl med hån och förakt vända mig ryggen, eller skall du så väl i berömmet som i tadlet känna, att de äro ingifna af deltagande och intresse? — — — —

Sedan jag noga genomläst dina *Småbitar*, antecknade jag de tankar, som deraf väcktes rörande ditt och andra svenska kvinnors författarskap — du ursäktar ju att jag begagnar pronomen *Du*, grammatikan lär att det får brukas, då det ej är fråga om rang och titlar? — och jag tänker nu helt enkelt skicka min lilla recension till *Tidskrift för Hemmet*. — —

Innan jag fattade detta beslut, tvekade jag dock något — skall jag säga, hvarföre? — — jag fruktade nemligen, att du kunde vredgas, att du till hämnd skulle bruka den satiriska gissel, du har i din makt för att bele mina ord. Mig, gömd i anonymitetens slöja, träffar du ej; men du kan bele idéer, som i mina ögon äro viktiga sanningar. — Men just för att jag så anser dem, insänder jag nu min uppsats, få se hvad du säger derom.

Några anmärkningar öfver svenska Författarinnor i allmänhet och En i synnerhet.

Vårt fosterland står på skönlitteraturens fält i ej ringa skuld till den svenska qvinnan. Måhända ha få land att uppvisa så många damer, hvilka utmärkt sig medelst pennan som vårt, då man nemligen tager i betraktande nationens låga folknummer. Endast under detta århundrade äga vi trenne, hvilka ingen oväldig läsare kan fränkänna den obeskrifliga snillegnista, som Sergel, i brist på bättre definition, benämnde "tusan djefla.". Jag ber om ursäkt för begagnandet af ett sådant uttryck! Man kan ej läsa deras arbeten, utan att känna att en stor del af hvad de skrivet är frukten af en så lefvande fantasi, att pennan blott behöft uppteckna de bilder och situationer, som rört sig i deras inbillnings värld.

De svenska qvinnor, jag menar äro: *A. M. Lenngren*, *Fredrika Bremer* och *Friherrinnan Knorring*. Att ingen motsätter sig mitt påstående rörande den förstnämnda tager jag för gifvet, men hvad de båda senare beträffar torde en och annan vilja inlägga en protest. Men den som läser *Fr. Bremers* första arbeten, torde svårligen kunna neka att skiltringen af dessa enkla hvardagsmänniskor är gjord med en sanning och ett lif, hvilka endast tillhöra snillet. I dialogen råder

en qvickhet, i målningen af naturen en friskhet, som endast kunna alstras af en inspirerad fantasi. Det är ej imitation, det är en sann, af det lif som rör sig omkring författarinnan framkallad, inspiration.

Måhända torde de vara än flera, som anse mig hafva upphöjt *Friherrinnan Knorring* öfver höfvan, då jag nämmt henne på samma gång som *A. M. Lenngren*. Men i fråga om snille, tror jag mig dock kunna vidblifva mitt påstående, fastän med villigt erkännande af *Fru Lenngrens* öfverlägsenhet. Jag vill blott anföra ett arbete af *Fr. Knorring*, hvilket ensamt berättigar henne att bli erkänd som snille. Jag menar "*Illusionerna*". Undantagandes i *Bulvers "Pelham"*, vet jag mig aldrig hafva sett *la haute volée*, denna öfverciviliserade del af vårt samhälle, skildrad med mer naturtrohet och lif. En sådan målning är ett lefvande konstverk, en inspiration.

Nyss har bland oss uppträdt en författarinna, som äfven fått del af snilletts gudagåfva, och att döma af den anspråkslösa psevdonymen: *Lea*, och den enkla titel, hon gifvit sina arbeten: *Småbitar*, samt den sjelfkritik de röja tyckes hon äfven besitta en annan af snilletts attributer, *blygsamheten*. Endast uo gång — jag minnes ej, i hvilken af våra större tidningar — har jag i min aflägsna landsort sett hennes arbeten omnämnda; det var andra samlingen af hennes *Småbitar*, som då med beröm recenserades. Sedan har en tredje utkommit, men mig veterligen har den ej lyckats ådraga sig pressens uppmärksamhet. Mången torde afskräckas från att söka hennes bekantskap, emedan hon första gången presenterades af en ungersven, hvars *connaissance* jag ej skulle vilja tillåta min blåögda, femtonåriga dotter att göra, och som jag af vänskap för *Lea* önskade, att hon ej så flitigt odlat. Emellertid är det ej så farligt. Dock mer derom längre fram. Sjelfva *Fru Lenngren* var ej alltid så nogräknad, och *Lea* liknar *Anna Maria* nästan lika mycket, som hon liknar *v. Braun*. För att uppmåna flera att förskaffa sig samma nöje som läsningen af hennes skildringar gifvit mig och dymedelst uppmuntra den unga författarinnan, samt för att, af intresse för henne sjelf, göra henne uppmärksam på åtskilliga brister i hennes författarskap, äro dessa rader skrifna.

Jag beledsagar denna min uppmaning med en liten karakteristik öfver *Småbitarna*; och gör — som jag hoppas med författarinnans tillåtelse — några korta utdrag derur för att gifva

läsaren en bättre föreställning om den nya bekantskap jag föreslår honom. Se här t. ex. något *à la* *Lenngren*.

Marknaden.

Marknad ha vi i vår by,
Glädjen står i högan sky,
Fulla bönder, svullna näsor,
Famntag, svordomar och snäsor,
Prutning på en paraply.

Himmel! hvilket brokigt lif!
Der i vrån ett positiv,
Här en lergök och en pipa
Pina örat — ungar lipa —
Handsöl, brännvinslukt och kif.

Hör han, herre! svara då!
Huru länge skall man stå?
Hör! hvad ta'r han för den sjalen? —
"Sju riksdaler!" — är han galen?
Fyra ger jag — "Näh, får gå!"

Pappa, du! — en trea till —
Det är tvunget rent — jag vill
Nya byxor ha' till Calle —
Tyst! se här vi ha en "knalle" —
Vänta bara nu — stå still!

"Kom nu och följ hem me' mig
Anders! — låt ej lura dej
In på krogen — hör du Anders!"
"Käring, hut! och dra åt fanders!
Vill du ha' en munfisk?" "Nej!"

Snälla Mutter med sitt "ler!"
Säg nu vackert — tar hon mer
Än sex styfver för den göken? —
Låter han? "se der! försök'en,
Men spring inte bort jag ber!"

Flicka der med stopet hör!
 Gå ur vägen han, munsjör! —
 Kardorna — säg vill hon ha' dem? —
 Slår han af, så skall jag ta' dem
 Fyra daler bjudet? "Kör!"

Sist enhvar ses hemåt gå,
 Är så sjelfbelåten, så,
 Tycker sig på köpet vunnit;
 Men hvad största afgang funnit
 Är väl "Florshufvor" ändå!

Jag skulle kunna framdraga flera stycken, hvilka kanske i än högre grad påminna om *Fru Lenngren*, då hon gisslar samhällslifvets brister: *Goda Råd* och *Sällskapslifvet* äro t. ex. satirer, som kunna jemnföras med åtskilliga af förenämnda författarinnas hand. Men hos *Lea* finnas inga idyller, sådana som "*I en hydda vid en spis*" — eller "*Födelsedagen*". Dock eger äfven hon en varm känsla för familjelifvet och sällheten af att ega ett lyckligt hem, och detta är kanske den vackraste och renaste sidan af hennes författarskap. I sådana stycken, som dock sakna alla spår af sentimentalitet, erinrar hon stundom om *Franzén*. *Hemmet*, *Den bästa gåfvan*, *En liten hösttanke* uttala på ett vackert sätt varma, ädla känslor. Hennes styrka ligger dock alltid i satiren, och stundom midt i ett allvarsamt stycke kan hon ej afhålla sig från att se och uttala det löjliga, som möjligtvis kan uppletas i situationen. Hvarföre skulle författarinnan draga ned det täcka stycket, "*En aftonstund*", genom fjerde och femte verserna, hvilka med sin burleska hållning störa harmonien i den för öfrigt idylliska målningen?

Såsom profstycke på de friska, lefvande naturmålningar, *Lea* förmår skapa, anför jag

En Vårdag.

Jublande sig lärkan svingar
 Upp mot blåa rymdens höjd;
 Fjäriln sina sköna vingar
 Pröfvar under namnlös fröjd.
 Luften smeker våra kinder,
 Ständigt utaf vällukt full;

Knoppen bryter hvarje hinder
Rodnande i solens guld.

Frisk är luften, klar är vågen
Öfver hafsfruns perleslott;
Blidt är sinnet, glad är hågen,
Allting andas kärlek blott!
Skälmsk ur remnorna i klippan
Skjuter knoppad björk sin stam,
Och den blyga, veka sippan
Vid hvar tufva tittar fram.

Tacksamt lundens foglar sjunga
Om sin fröjd så ny och ren,
Och de sälla paren gunga
Jublande på hvarje gren;
Deras lofsång i mitt hjerta
Alltid troget gensvar fann,
Fast jag känner — och med smärta —
Att jag så ej sjunga kan.

Jag har sagt att *Lea* liknar *v. Braun*. Hon eger mycket af hans lediga versification, af hans lifliga uppfattning och målning af yttre skönhet eller fulhet, af hans gyckel med giftasjuka ungmör och, framför allt, af hans kärlek för erotiska ämnen. Prof på en versification så ledig, att den aldrig tyckes komma i rinnöd, har läsaren fått och får framdeles, likaledes af hennes objektiva skildringar. Hvad hennes gyckel beträffar, försonar man sig dermed vid läsandet af sådana stycken, som *Farväl till min ungdom* eller *Mamsell Neta*, deri författarinnan varmt framställer den skönhet, som ej tiden mäktar tillintetgöra. Om *v. Brauns* teckning af förhållandet mellan de olika samhällsklasserna erinra sådana stycken som *Fröken och Torpardottern*. Äfven på den erotiska diktarten ber jag att få anföra ett prof, på det läsaren sjelf må döma.

För Dig.

Hur skön hon var den lilla *Emma*,
Hur god, hur barnsligt yr och glad,
Som vestanvinden hennes stämma
Och kinden skär, som rosens blad.

Och gyllne lockar pannan smekte
 Med silkesmjukt och ledigt fall,
 Och skälmska löjen ständigt lekte
 "Titt ut" bland läpparnas korall.

Hon var min fröjd, hon var min plåga,
 Den "tjuserskan med ögon blå";
 Ty fast mitt hjerta stod i låga,
 Den grymma skrattade ändå.

Så första sommarn var försvunnen,
 Augusti månskan infann sig,
 Då — tog jag bladet ifrån munnen
 Och hviskade: "jag älskar dig!"

Din Adam är jag, blif min Eva,
 Och jag blir lycklig tusenfallt!
 Säg vill för mig du icke lefva,
 Du, som jag tillber öfver allt?

För dig! Kors, hvilken djerf begäran
 Af allra, allra värsta sort —
 Nej! jag kan icke ha den äran!
 Och härmed log hon och sprang bort.

En annan gång vid insjöns spegel
 Jag träffade min hulda féé,
 Der låg en båt för fulla segel,
 Och genast fick jag en idé.

Hvad, om vi fore ut ett stycke
 Och komme genast hem igen?
 Det skulle roa mig så mycket —
 Säg, *Emma*, hur du vill? "Jo men!"

Och öfver vattnets klara yta
 Vi flögo inom en sekund;
 Min lott jag icke velat byta
 Med någon uppå jordens rund.

Klar böljan var och klart det höga
 Och såsom vinden frisk min håg,

Och strålande var *Emmas* öga,
Der ständigt mitt för ankar låg.

Nu är du då i mina händer, —
Jag jublade uti mitt sinn'! —
Och hur jag styr, och hur jag vänder,
Tar båten mera vatten in.

"Men, *Carl*, hvad vill det här betyda?" —
Och hvit som snö blef *Emmas* kind —
"Se båten vägrar ju att lyda,
Och starkare bli våg och vind."

Ack! det betyder, goda *Emma*,
Att allting snart går öfver bord —
(En konstlad darrning på min stämma
Gaf kraft åt mina falska ord.)

Då smög sig *Emma* till min sida,
Min arm kring hennes lif jag slog —
"Så vill hos dig jag döden bida" —
Hon sade och i tårar log.

Du älskar mig — säg att du gör det,
Säg att du lefva vill för mig!
"Jag får det ej — men *Carl*, du hör det;
Jag gerna, gerna dör för dig."

Nu jublande jag båten vände:
Ack, *Emma*, faran är förbil
Och härmed vardt en glädtig ände
På både sång och frieri.

Dessa stycken kunna jemnföras med de oskyldigaste, behagligaste och täckaste som *v. Braun* skrifvit. Men beklagligen finnas andra, som vi ej här vilja anföra, och i hvilka förebilden alltför bjert framträder. Och nu nödgas vi från solsidan af *Leas* författarskap vända oss till skuggorna.

Dessa falla dock ingenstädes så mörka, att ej hennes stycken kunna läsas högt i sällskap. Dock tror jag, att de flesta mödrar, ja, äfven fäder, skulle önska att deras nyss upp-vuxna barn ej hörde på, när sådana stycken som *Matrosen*,

En god idé, Elektricitetens makt m. fl. föredrogos. Låt vara, att de ej egentligen öfverskrida gränsen för det passande; de sära dock den finare sedlighetskänslan, och kanske äro de blott så mycket farligare, emedan sensualismen framträder beslöjad af ett visst decorum och förskönad af poesiens och behagets belysning. Denna sensualism tyckes ligga lika djupt hos *Lea* som hos *Friherrinnan Knorring*. Jag vet ej, om jag skulle vilja säga till *Lea*: "*stryk ut sådana stycken!*" men ett vet jag, som jag ville säga henne, och det är, bed ofta och allvarligt: "*skap a mig Gud ett rent hjerta!*" Frukten blir dock hvad trädet är, och är ej fantasien ren, blir bilden oren, äfven om ej ett enda för sedekänslan sårande uttryck kan anföras.

Men vi hafva ej talat ett ord om *Leas* små romaner och de förtjena dock en granskning. Äfven här förnekar sig ej författarinnans snille. Teckningen är rask, dialogen i allmänhet qvick, karaktererna oftast väl hållna, och skildringen är både sann och träffande. Samma lifliga uppfattning af allt komiskt som i poesierna röjer sig äfven i hennes noveller. *Lea* karakteriserar sig sjelf, då hon i *Gamla Tantes sommarutflygt*, — en aldra som qvickaste berättelse, — säger: "Hon har en viss liflighet i sitt sätt att berätta, som kommer åhöraren att tycka det han sjelf varit med på den lilla utflykten."

Dock intet är fullkomligt under solen! Man stötes stundom af någonting simpelt, jag menar ej enkelt, utan rått, i framställningen. Med denna anmärkning syftar jag ej på författarinnans val af ämne, ty lika många drag af poesi finnas inom den lägre medelklassen, der författarinnan företrädesvis rör sig, som inom någon annan samhällsklass, utan råheten ligger i sjelfva skildringen. Sålunda begagnar författarinnan sjelf samma ordalag, som hon nyss förut lagt i munnen på den grofkorniga Fru *Gripelin*. Sid. 193, 2:dra Samlingen gör *Lea* en målning med följande ord: "*Kamrern i sin vända, gröna frack såg ut ackurat som han sutit på ägg*" och sid. 195 säger fru *Gripelin*: "*Ackurat på det sättet såg salig Gripelin ut sista tiden han lefde*". På ett annat ställe, sid. 146, begagnar sig författarinnan af följande ord: "*Ne var hon ej menniska att med tillbörlig uppmärksamhet följa spelets gång*". *Lea* gör sig härigenom jemnbördig med de komiskt burleska figurer hon målar. Dessutom framställa några af hennes skildringar personligheter, hvilka äro så hvardagliga,

så i alla möjliga hänseenden låga, att de ej förtjena en konstnärlig behandling. *Dödsbetraktelser* är ett stycke, hvilket oakadt all sin naturtrohet, ej kan vinna plats i konstens värld.

Hvad *Lea* helt och hållet saknar är idealitet. Bland alla hennes skapelser finnes ingen romantiskt poetisk — ingen personlighet af högre choren. Hon hyser syn- och käubarligen ovilja mot all "tårögd poesi", all sentimentalitet, allt pösande och uppstyltadt ordkram; men denna förtjenst slår stundom öfver till förbiseende af mycken sann poesi, ja, till ren, ram prosa, hvilken igenkännes, fastän framträdande i lekande rim eller gnistrande qvickheter. I detta hänseende liknar *Lea Fru Lenngren*, hos hvilken qvickhet och satir voro hufvud dragen, men som äfven ovedersägligen saknade förmåga att skapa romantisk poesi.

Den religiösa känslan tyckes äfven vara *Lea* i det närmaste fremmande. I det af mig omnämnda, täcka och hjertliga stycket "*Hemmet*" innehåller sista versen, hvilken, mot *Leas* vana, är både dunkelt tänkt och uttryckt, hoppet om frid och ro i dödsstunden och detta hopp grundar sig på hemmets frid; d. v. s. vid skiljsmessen från allt jordiskt, skulle just det, som måste öfvergifvas, tjena såsom tröstgrund. Ett sådant räsonnement är både materialistiskt och ologiskt.

Lea kan utan tvifvel bli en i hög grad populär författarinna, ty hon har alla egenskaper, som berättiga dertill. Inom vissa kretsar vinner hon kanske än större popularitet, just genom de fel jag påpekat. Denna läsekrets älskar att känna igen sig sjelf och smickras snarare, än den stötes af att finna författarinnan ställa sig på samma ståndpunkt, som den innehar, både i moralisk känsla och sällskapston. Men *Lea* behöfver ej begagna dylika medel. Hvad hon dessutom skulle förlora genom ett minskadt antal läsare inom *en* krets, det skulle hon troligen vinna genom ett ökadtt inom *en annan*. *Lea* är rik nog, att tillfredsställa de enas fordringar på enkelhet och natur, utan att såra de andras förfinade språk. Hon kan tala till folket; måtte hon bidraga att lyfta det upp till sig i stället att sjelf sänka sig till detsamma. Hennes stora gåfvor ålägga henne stora förbindelser.

Jag tycker mig hafva gjort en iakttagelse rörande qvinnors författareskap i allmänhet. De kunna mästerligt skildra allt, som kommit inom gränsen af deras egen erfarenhet. De teckna karakterer med mikroskopisk noggrannhet och trohet; de

skildra uppträden med lif och naturlighet. Så målar *Friherinnan Knorring* de högsta kretsarna, *Fredrika Bremer* den högre medelklassen, *Lea* den lägre medelklassen; och man upplefver verkligen, hvad man läser, ty man ser att förf. sjelfva upplefvat hvad de skrivit. Likaså är förhållandet med många engelska författarinnor. *Charlotte Brontë* är förträfflig i sina naturtrogna skildringar, och man är medveten om deras sanning, man känner att de äro en konstnärlig teckning af en verklighet, som *Currer Bell* sjelf skådat. Den förkärlek, med hvilken hon t. ex. skildrar pensionslifvet, är ett bevis härpå. Förhållandet är detsamma med författarinnan till *Onkel Toms stuga*.

Jag känner ingen qvinlig författare, hvars fantasi haft den skapande kraft, att hon mäktat framställa en lefvande bild af förgångna tider eller af nationer och sociala förhållanden, hvaraf författarinnan ej haft personlig erfarenhet. Härflyter denna brist från en svagare fantasi eller från saknaden af studier, så grundliga, att de förmått sätta författarinnorna in i en verld, hvilken i verkligheten aldrig af dem blifvit beträdd, eller från vår tids benägenhet för teckningar ur hvardagslifvet, för sjelfstudium? Jag vet det ej, men ett factum förefaller det mig vara.

Efter denna anmärkning torde mitt råd till *Lea*, att genom studier och resor utvidga den krets, hvarinom hennes fantasi rör sig, vara motiveradt. Måtte hon dock ej tro, att jag vill hafva henne till en filosof i stubb. Dertill har hon ej anlag; det är således ej af fruktan därför, utan för att undvika allt missförstånd, som jag inlägger protesten. Men ingen skribent förlorar på att utvidga sina kunskaper; de äro en lätt börda och gifva alltid rikt intresse.

Det skulle vara mig kärt om *Lea*, från att blott roa oss med sina qvicka och tokroliga berättelser samt förmå oss att le åt våra egna fel och svagheter, som hon så piquant blottar och gisslar, äfven kunde hinna den ståndpunkt, att hon förmodade röra våra hjertan och höja oss öfver våra dårskaper. Måhända har hon ej fått gåfvor dertill, må hon då förblifva den hon är! Men hvilken bana hon än väljer, önskar jag henne att den blir en god och att hon på den i alla möjliga hänseenden går "*Framåt!*"

Emund Gammal.

XXV. — SKOLAN FÖR DÖFSTUMMA,

N:o 25 Gråbergsgatan i Stockholm.

Vi hafva redan en gång förut *) omnämnt denna vackra läroanstalt, hvilken, såsom verkande för en gren af *qvinlig uppfostran*, och såsom grundlagd af en *svensk qvinna*, i dubbelt afseende ansluter sig till den uppgift vår Tidskrift förelagt sig. Man har dessutom sagt oss, att några för saken nitälskande personer ämna inför Rikets nu församlade Ständer framlägga ett förslag om ett årligt understöd för skolan, och det torde därför ej vara våra läsare ovälkommet att här finna en närmare redogörelse för dess uppkomst och fortgång intill närvarande dag.

Att institutet för döfstumma vid *Manilla* är otillräckligt för emottagande af alla de sökande, som der anmäla sig, att derföre många af dessa vanlottade, oftast fattiga barn, helt och hållet blifva i saknad af all slags undervisning och bildning och sålunda utkastade i verlden, utan alla medel till sjelfförsörjning och beröfvade möjligheten att göra sig förstådda af sina medmenniskor, det har länge varit känt. Redan för 20 år sedan insågs denna beklagliga sanning af en ung flicka, Mamsell *Berglind*, som i flera år vistades hos dåvarande föreståndaren på *Manilla* och derunder dagligen kom i beröring med de olyckliga barnen. Ända från denna tid blef också hoppet att en gång sjelf kunna grundlägga en liten skola för döfstumma den unga qvinnans lefnads mål. Hon var fattig, och år efter år förgick, utan att hon såg någon möjlighet för sina önskingars uppfyllande; men hon tänkte "*Gud hjälper nog*", och glömde aldrig sin vackra ungdomsdröm.

Efter att en längre tid hafva vistats i landsorten i tjänst hos andra, drogs hon åter till *Manilla*, der hon då erhöll plats såsom biträde i en af lärarnes familj, och under de följande åren växte den gamla, aldrig öfvergifna tanken på skolan till beslut. Då M:ll *Berglind* vistats på *Manilla* i tillsammans 15 år, började hon beräkna sina små tillgångar, hvilka bestego sig till 400 Rdr Rmt — ett arf efter aflidna föräldrar. Hon begärde att blifva myndig, för att sjelf kunna disponera öfver sitt lilla kapital, och med denna grundfond

*) Se tredje årg. pag. 254.

började den nu 40-åriga qvinnan sitt människovänliga företag, i trots af alla sina vänners afrådan, hvilka ansågo, att hon med så ringa tillgångar och så stora planer gick en säker undergång till mötes.

Men den modiga qvinnan lät ej afskräcka sig af deras välmenta varningar. "*Gud hjälper nog!*" tänkte hon, hyrde så en mindre lokal på Norrmalm i Stockholm, använde sitt lilla kapital till inköp af bohag och skolmateriel och tillkännagaf derpå, att en hemskola för döfstumma var öppnad, der hel-pensionärer emottogos mot en afgift af 350, halfpensionärer mot 150 Rdr Rmt årligen.

Flere föräldrar och målsmän till döfstumma infunno sig, för att taga reda på den nya läroanstalten; men ingen kände föreståndarinnan, och ehuru de skriftliga intyg hon uppvisade från föreståndaren på *Manilla* och hennes eget öppna flärd-fria väsende voro egnade att ingifva fullt förtroende till hennes företag, ville dock ingen vara den förste att pröfva det. "Alla ville vara med, men ingen ville börja", säger hon sjelf vid berättelsen om sina motgångar. Men med full tillit till det goda i sin sak och fromt förtröstande på sitt gamla valspråk, höll hon modet uppe äfven under denna pröfvande tid och emotstod med fasthet alla uppmaningar att gifva företaget på båten. Då slutligen inga lärjungar frivilligt infunno sig, följde hon exemplet af den bibliske bröllopsjudaren, gick ut på vägar och stigar och samlade till sig några fattiga, döfstumma små, för hvilka hon fick litet eller intet betaldt — deribland ett, af föräldrarne öfvergifvet barn, för hvilket Catharina församling betalar 10 Rdr i månaden. — Hon antog derpå till lärare en ung döfstum artist, nyligen utgången från *Manilla*, hvilken, drifven af samma vackra intresse för saken som hon, åtog sig att undervisa barnen, utan annan ersättning för sin möda än fri bostad och föda.

Sedan skolan på detta sätt väl kommit i gång, blef den snart känd, vann förtroende och äfven några beskyddare. Flera barn anmäldes från hufvudstadens granskap, deribland ett, för hvilket H. M. Drottningen, som med varmt intresse omfattar skolan, betalar. Efter en tids förlopp tillkommo äfven några barn från landsorten, äfvensom åtskilliga halfpensionärer, deribland en, tillhörande den bildade klassen. Men snart fann skolans föreståndarinna, att hennes *goda* hjerta varit en *dålig* beräknare och att de i alla händelser alldeles för knappt tilltagna årsafgifterna icke ens kunde förslå att underhålla skolan, äfven

om den haft *endast* betalande lärjungar, ännu mindre nu, då många blott kunde erlægga half- eller fjerdedels afgift. — "Afskeda alla de barn, som ej kunna betala till fullo!" tillrådde henne de kloka. Men *godheten* har hos denna, liksom hos de bästa qvinnor, alltid haft försteget framför den *beräknande klokheten*, och, eget nog, ofta bättre förstått att öfvervinna svårigheterna. M:ll *Berglind* hade ej hjerta att afskeda någon enda af sina små fattiga älsklingar. "*Herren hjälper nog!*" tänkte hon och förtröttades icke, utan fortsatte troget sitt mödosamma kärleksverk, fastän hon mången afton ej såg någon utväg att bestrida den kommande dagens nödvändigaste utgifter. Mer än en gång skulle också, oaktadt hennes ihärdighet, hela företaget hafva gått under, om ej skolans Höga Beskyddarinna och några andra människovänner, som blifvit intresserade för saken, kommit till hjälp. Flera gånger, då nöden stått för dörren, hafva äfven fullkomligt okände välgörare infunnit sig, likasom skickade af Himlen, och fyllt barnhemmets visthus med de oundgängligaste förnödenheterna, och föreståndarinnans hjerta med tacksam glädje och en allt starkare förtröstan till sitt gamla valspråk.

Under tiden växte lärjungarnas antal från 5 å 6 till 10 å 11; den lilla lokalen blef för trång och hade alltid, såsom belägen midt i stadens hvimmel, varit mindre ändamålsenlig. Med bistånd af vännerna till sitt företag, förflyttade M:ll *Berglind* därför i höstas sitt barnhem och sin skola till en rymlig och särdeles passande lokal vid utkanten af staden, N:o 25 Gråbergsgatan. Här i det sunda, treffliga hemmet och i de landtliga omgifningarne synas barnen, likt ängsblommor, som från krukorna i det qvafva kammarfönstret blifvit utflyttade i sin rätta jordmån, frodas i dubbelt mått; och under den moderliga vårdarinnans och skickliga lärares ledning utveckla flere ibland dem en lärgirighet och intelligens, som skulle förvåna hos lyckligare lottade barn af högre samhällsklass.

I den nya lokalen har ännu en lärare blifvit antagen — också han döfstum och tillsvidare åtnöjande sig med samma ringa vilkor som den förste. Derjemte har föreståndarinnan, oberäknadt en ung medhjelperska, som från företagets början troget stått vid hennes sida, utan all ersättning för sin möda, äfven tagit en, från *Manilla* utgången, döfstum flicka såsom tjenarinna.

Skolan kan således nu sägas vara fullt ändamålsenligt ordnad och, enligt nyligen gifvet intyg af föreståndaren på *Ma-*

nilla, fullkomligt motsvara en sådan *förberedande skola för döfstumma*, som vi hittills saknat och som, då institutet på *Manilla* årligen måste vägra ett stort antal sökande inträde, är i högsta grad behöflig, helst som man länge insett att barnen lära lättare, ju tidigare de börja, äfvensom det väl är sannolikt att undervisningen blir bättre och värden omsorgsfullare i mindre hemskolor, der barnen ej i 50- till 100-tal kaserne-ras tillsammans.

Men — flertalet af lärjungarne äro fattigmans barn, och det är tydligt att företaget icke är af dem, som kunna bära sig sjelfva. Hittills uppbyret af en enda persons, en svag qvinnas, okufliga mod, outtröttliga möda och aldrig svikande förtröstan, understödd af ett par liktänkande medarbetares biträde samt af några få människovänners tillfälliga bidrag, synes företaget, såväl som dess ledare, nu vara tillräckligt pröfvadt och väl förtjent af Statens kraftiga understöd.

Det är här icke fråga om en blott välgering, icke ens mot de döfstumma barnen, ännu mindre mot deras vårdarinna, som offrat *allt* för dem, utan att fordra eller hoppas något för sig sjelf. Om man begär ett anslag af Staten, tillräckligt att betrygga skolans ekonomiska bestånd och att aflöna dess lärare, på det att den framgent måtte kunna fortgå i ostörd verksamhet, *bildande till upplysta, nyttiga och arbetsamma medlemmar i Staten* de vanlottade barn, hvilka eljest torde förblifva vetlösas eller fäkunniga varelser, lika onyttiga som olyckliga, en börda för sig sjelfva och samhället — sker ju denna begäran i *Statens eget intresse*. Eller medför ej *hvarje arbetsför arm, hvarje konstskicklig hand, hvarje tänkande själ*, som *Staten* genom *skolan* kan eröfra åt sig sjelf, en obestriddig materiel vinst, mången gång mindre dyrköpt än den sorgliga och betungande pligten att underhålla litet vetande och till arbete oförmögna samhällsmedlemmar, hvilka endast ligga sig sjelfva och kommunen till last.

Den *egna fördelen* förenar här högljudt sin röst med det *christliga förbarmandets*, och säkerligen skola Rikets Ständer, om saken framställes till deras behjertande, i Statens så väl som i den lidande mensklighetens intresse, bifalla förslaget om ett årligt understöd, tillräckligt att jemte den enskilda välgörenhetens bidrag underhålla denna nya förberedande bildningsanstalt för naturens vanlottade stjuvbarn i vårt land.

XXVI.

STATEN OCH DEN SVENSKA KONSTNÄRINNAN.

Om man frågar sig hvilka förmåner Staten under de sista tjugo åren beviljat den svenska Qvinnan för att bereda henne bättre och tidsenligare uppfostran, samt utväg till *sjelfförsörjning* och ekonomiskt oberoende, får man följande svar:

För qvinnan i allmänhet, utan afseende på hennes härkomst eller lefnadsvillkor, har Staten stadgat:

- 1:o) Lika arfsrätt med mannen.
- 2:o) Lika giftorättsdel med mannen.
- 3:o) Rättighet att vid 25 års ålder vara myndig, så snart hon derom vid vederbörlig domstol gör anmälan.

För enka, fränskiljd hustru och ogifta myndiga qvinnor, som vilja försörja sig med handverks- eller handelsrörelse, har Staten medgifvit:

- 1:o) Rättighet att idka hvad handverk som helst och att afyttra sina tillverkningar, utan att mästerskap eller burskap behöfva sökas.
- 2:o) Att i öppen salubod i stad eller å marknad och på landet idka all slags minuthandel.

Åt dem, som vilja egna sig åt Folkskolelärarinnans kall, har Staten beviljat:

- 1:o) *Fri undervisning* i 3:ne för detta ändamål stiftade Seminarier.
- 2:o) Stipendier för medellösa och för flit berömda élèver i dessa Seminarier.

Åt de qvinnor, som vilja egna sig åt det högre undervisningskallet, har Staten beviljat:

Fri undervisning i ett för detta ändamål i hufvudstaden inrättadt Seminarium.

Åt dem, som vilja egna sig åt musikaliska studier, har Staten beviljat:

- 1:o) *Fri undervisning* i Musikaliska Akademien i Stockholm.
- 2:o) Rättighet att söka orgelnistplatser, som icke äro förenade med klockaresysslor.

Dessutom har af Sv. Slöjdföreningen (år 1859) medgifvits rättighet åt qvinliga élèver att deltaga i den fria undervisningen i dess söndags- och aftonskola, af hvilken rättighet förlidet år 252 personer begagnat sig, deraf 118 blifvit vid årsexamen prisbelönade.

Detta är, så vidt vi kunna erinra oss, alla de väsendtliga förmåner, som *offentligt* blifvit den svenska qvinnan tillerkända, för hvilka hon också har skäl att vara ganska tacksam. Och dock kan det ej nekas att ju mycket ännu fattas, på det hon skall kunna höja sig till jemnbredd med sina systrar i andra länder, så väl i afseende på *förmåga som tillfälle* att gagna de sina, sig sjelf och samhället.

Vi vilja här blott i största korthet omnämna en af de fördelar — eller skola vi våga säga rättigheter — som ännu förnekas den svenska qvinnan, i det vi fråga:

Hvad har Staten gjort för de kvinnor, hvilkas håg och an'ag mana dem att egna sitt lif åt den bildande konsten: åt måleri och skulptur?

Med undantag af några få resestipendier, oftast till långt mindre belopp än som beviljats manliga konstnärer, ljuder svaret: "Intet! platt intet!"

Låt om oss nu i korthet tillse hvad som kan vara orsaken till denna uraktlåtenhet.

Anses qvinnan i allmänhet sakna anlag för den bildande konsten eller vara oförmögen att genom troget och ihärdigt studium bringa dessa anlag till utveckling?

Tyskarne kunde besvara denna fråga med namnet *Angelika Kauffmann*. Engelsmännen med en *Miss Ashbourne* m. fl. Fransoserna med en *Madame Le Brun*, en *Henriette Brown*, en *Rosa Bonheur*, hvilken senare inför alla tider skall på ett lysande sätt vederlägga hvarje sådant tvifvel.

Har då särskildt den svenska qvinnan visat sig icke vuxen konstnärens kall, konstens förädlande uppgift?

Fråga alla de konstkännare från världens mest skiljda länder, hvilka på Londoner-expositionen i somras samlades i talrika flockar framför den simpla svenska dalkarlsstugan, småleende med modren åt de dansande barnens ystra glädje och omedvetet lyssnande efter melodien, hvars egendomliga mollton synes lagt ett vemodsskimmer öfver den blick, hvarmed spelmannen åser sina små älsklingars fröjd — — fråga dem dessa konstkännare, då de aflägsnat sig och återigen af en sällsam dragningskraft lockades tillbaka till taflan med det enkla ämnet, stafvande på det för utländningen svårlästa namnet *Amalia Lindgren* — fråga dem, om den Svenska Qvinnan är ovärdig konstnärens kall eller ur stånd att lösa den konstens uppgift, som särskildt synes blifvit vår tid förelagd: *Verklighetens Poesi*.

Fråga dem, hvilka, under de förflutna 20 åren, i Muséerna i Paris, Dresden och Rom sett en kvinlig konstens lärjunge med ljusa lockar, nordiskt allvar i det öppna anletet och nordisk ärlighet och kraft i det klara ögat — fråga dem, hvilka sågo *Sophie Adlersparre* tyst och flitig i studiet af den antika konstens mästerverk drag för drag framtrolla på sin egen duk en *Raphaels Madonna di San Sisto*, en *Murillos Mariæ himmelsfärd*, eller slutligen — genom särskild, för henne ensam beviljad tillåtelse, *Raphaels Christi Förklaring* — fråga dem, om den Svenska Qvinnan saknar sinne för den antika konsten, eller förmåga att på duken återgifva dess mästerverk!

Fråga dem, som för några år sedan sågo en annan svensk målarinna med stora ansträngningar och försakelser hopsamla en liten summa för att kunna studera sin konst i Paris, och hörde henne vid afresan modigt förklara: "Kan jag bli en sjelfständig, en skapande

konstnär, reser jag till Rom, hur det än går"; fråga dem, hvilka efter några år, sedan omöjligheten att från fäderneslandet erhålla resmedel omintetgjort hoppet om Romarfärden, sågo henne återkomma hem och med obruten kraft och friskt mod kasta sig in på en annan bana, tillsvidare sparande konstens högre grenar, för att såsom en af hufvudstadens skickligaste fotografer, inbringa medel till framtida konstresor, på samma gång hennes artistsinne förädlar handverket, och förvandlar det till ett konststudium, som en gång skall bära frukt i bilder af högre värde.

Fråga dem, som, nyligen vid en tafveexposition i en af Frankrikes större städer, lemnat högsta priset åt en ung svensk målarinna, en konstnärnatur, så rikt begåfvad, att det var en tid, då hennes lärare och hon sjelf tvekade, huruvida bildhuggeri eller målning borde blifva hennes hufvudstudium.

Fråga för öfrigt alla dem, hvilka på våra inhemska konstexpositioner med nöje betrakta många af våra qvinliga artisters arbeten, porträtter, genremålningar och Stillebensbilder.

Alla skola svara, att den Svenska Qvinnan är i konstnärligt afseende fullt lika rikt begåfvad som hennes systrar i andra länder.

Men, invända kanske våra läsare, troligen har man icke heller i andra länder ansett skäl att öppna konstakademier och läroanstalter för qvinliga konstnärselever, hvilka dock alltid i antal äro de manliga underlägsna. Det förhåller sig likväl tvertom: i *Paris* har nemligen sedan länge existerat en särskild akademi för qvinliga konstnärer, vid hvilken, *Rosa Bonheur* af Staten blifvit utnämnd till direktis samt hennes yngre syster till lärarinna; dessutom hafva qvinliga elever alltid haft rättighet att deltaga i pristäfflingen vid *l'Académie Royale*.

I *London* har sedan många år en, af ett enskildt sällskap stiftad konstskola för qvinliga elever fortgått med en ständigt stegrad verksamhet, och många af dess forna elever äro nu bland Englands mest berömda målariinnor. Ända till år 1860 hade dock inga qvinliga elever blifvit mottagna i *The Royal Academy*, och det ehuru (anmärker en engelsk tidning) en af de allra första medlemmarne af denna *Academy* var ett fruntimmer — *Angelika Kauffman*. Nu hände sig emellertid vid årssammankomsten 1860, att den bästa teckning, som blifvit till Akademien inlemnad för erhållande af en élèveplats, var gjord af ett fruntimmer, och från och med denna stund har också Akademien upplätit sina lärosalar för qvinliga lärjungar. Derjemte hafva qvinliga konstidkare alltid haft fritt tillträde till det förträffliga läroverket och muséet i *Kensington*.

Hvad har emellertid svenska Kgl. Akademien för de fria konsterna gjort, för att i detta afseende hålla jemna steg med tidens fordringar, och med andra länders likartade institutioner? Den har, enligt stadgarne, beviljat svenska konstnärinnor den temligen betydelselösa förmånen att kunna bli valda till ledamöter af Akademien, men för öfrigt hållit sina portar stängda, sin fria undervisning, sin pristäfflan och sina stipendier oåtkomliga för alla qvinliga elever.

Men orsaken? orsaken? ropa våra läsare, och vi upprepa: Or-

saken? Man talar om *bristande medel*; men säkerligen skulle *6:te Hufvudtiteln*, denne Sveriges enda *Mæcenas*, kunna afhjelpa hvarje sådan brist. Man invänder äfven något om en ohjelpelig *brist på utrymme*. Men vi fråga då ovilkorligen: *hvilketdera befordrar kraftigast syftet med en konstakademi, att den bereder tillräckligt utrymme för utbildande af alla de anlag, som kunna rikta den inhemska konsten och bringa den ära (de må nu tillhöra man eller qvinna), eller — att den upplåter fria våningar för sina tjenstemän, och uppmuntrar handeln och näringarne genom att i konstens tempel inrymma slagtare, hökare och — krögare!*

Ännu en annan orsak har man uppgifvit — en orsak, som vi icke ens vilja namngifva, knappast antyda på annat sätt än medelst följande, på *verkliga facta* grundade, berättelse.

För flere år tillbaka hade några unga svenska målarinnor erhållit särskild tillåtelse att, jemte de öfriga élèveerna, begagna undervisningen i Kgl. akademien för de fria konsterna. Af sina lärare åtnjöto de alla den aktningfulla uppmärksamhet, hvartill deras kön och deras öfver allt klander höjda karakter och uppförande berättigade dem. Några ibland dem hade lyckliga anlag för konsten, *en* var isynnerhet särdeles rikt utrustad, och tillvann sig i följd deraf lärarnes lifligaste intresse. Men de unga målarinnornas medlärjungar i konstens tempel? desse unge män, som hittills varit allenaherrskande i dess lärosalar, som i årtal gått i skola hos "*idealet*", för hvilka "*det sköna*", såsom inbegreppet af allt *stort*, och *rent* och *ädel*t i tanke och form, skulle utgöra lifvets mål — desse unge män, huru emottogo de sina nya medarbeterskor? Troligen skola de sjelfva nu, vid mogna år, rodna vid denna fråga och blygas att erkänna den kitslighet, den småaktighet, den missunsamhet vid hvarje utmärkelse och de opassande upptåg, hvilka efter en kort tid *tvungo* de unga målarinnorna att sjelfmant afstå från en tillåtelse, som de med så mycken svårighet erhållit och af hvilken de hoppats så mycket för sin konstnärliga utveckling *).

Frågan, hvilka som gjort den svenska konsten största heder — de lärjungar, som stannade kvar vid Akademien eller de, hvilka af dem bortjagades från dess lärosalar, våga vi ej afgöra. Men såsom indirekt belysande ämnet vilja vi anföra följande, som blifvit oss meddeladt af en vän till den af de ofvannämnda qvinliga lärjungarna, som visat så utmärkta konstnärsanlag, och därför erhållit lysande vitsord af lärarne.

"Jag sammanträffade vid denna tid ofta" — så började berättaren — "med en af Akademiens ordinarie élöver, som jag ej vill namngifva, och uppmanades af honom enständigt att afråda min vän, den unga målarinnan, från att beträda konstnärsbanan, för hvilken hon, enligt hans påstående, icke egde *ringaste* kallelse. Sjelf ämnade han

*) Samma ovärdiga bemötande har äfven en gång träffat de qvinliga élèveerna på en enskild konstnärsatelier, der fritt tillträde välvilligt blifvit dem erbjudet.

sig till *Paris* att der, såsom han hoppades, vinna namn och rykte såsom *historiemålare*, och innan han reste voro hans sista ord, rörande den från Akademiens lärosalar bortjagade unga konstnärinnan:

"Bed henne följa sin kallelse, — kasta bort penseln, sticka strumpor och stoppa korf!"

"Omkring tolf år senare träffade jag denne Apollos stolte lärjunge i *Paris* såsom en omtyckt — *dekorationsmålare*. Men ungefärligen vid samma tid inköpte Svenska Staten för det blifvande Nationalmuséet en af den ofvannämnda målarinnans många berömda taflor — densamma, som i år på världsexpositionen lockat till sig skaror af beundrare och gjort målarinnans namn känt vidt och bredt."

Så vår berättare. Men låtom oss lemna alla biomständigheter å sido och närma oss vårt ämnes brännpunkt, hvilken synes oss sammanlöpa i den enkla frågan:

Då Staten i och med inköpet af en svensk målarinnas arbete för Nationalmuséi konstsamlingar erkänt den svenska kvinnans förmåga att tillägna sig en fulländad konstnärlig bildning, har den ej i och med detsamma iklädt sig förbindelsen att, för vinnande af denna bildning, erbjuda henne samma förmåner, som männen sedan länge åtnjutit?

Vi äro nästan öfvertygade, att de flesta skola besvara denna fråga med ja, och kanske skulle det endast fordras ett inför Rikets nu församlade Ständer klokt framställt förslag om beviljande af *erforderliga medel* samt beredande af *tillräckligt utrymme* till särskilda lärosalar för undervisande af qvinliga élèver i Akademien för de fria konsterna för att bringa saken till en lycklig utgång.

Men finnes det bland Svenska Folkets Ombud någon, som anser frågan, *huruvida konstnårsanlagen hos den Svenska Qvinnan lemnas utan ledning och understöd eller ej*, vara af nog vigt, för att på den kosta några ord?

That is the question!

Esselde.

XXVII. — VÅR PORTFÖLJ.

Med anledning af den första uppsatsen i detta häfte är det oss en glädje att fästa våra läsares uppmärksamhet på ett i dessa dagar vid riksmötets förhandlingar hållet anförande af en af preteståndets ledamöter, deruti talaren bland annat erinrar om huru nödvändigt det vore för presten att inom församlingen ega kristligt sinnade män och *qvinnor*, som kunde biträda honom med att besöka de sjuka och hjälpa honom att lindra och trösta, der behovet sådant påkallade.

Bland de motioner, hvilka under förlidne November månad blifvit vid riksdagen väckta, finnes det väl ingen, som för den svenska kvin-

nan är af så mycken vigt och af så högt intresse, som den af hufvudmannen för en bland Ridderskapets och Adelsns yngsta ätter, Hr *Bohnstedt*, deruti förslag göres, att Rikets Ständer måtte ingå till K. M. med anhållan om nedsättande af en kommité af lärda och sakkunniga personer för uppgörande af en *fullständig organisationsplan till inrättande af högre och lägre bildningsanstalter för flickor, samt att Rikets Ständer måtte för innevarande statsregleringsperiod bevilja ett förslagsanslag af 100,000 Rdr till organisation, materiel och lärare vid de flickskolor, som redan under den tiden kunna komma till stånd.*

Mer än en gång har denna Tidskrift yrkat nödvändigheten af dylika läroverks anläggande*) och som Rd:n dessutom har i beredskap en, i följd af bristande utrymme hittills fördröjd, uppsats rörande de felande länkarne i den svenska qvinnans uppfostringssystem — eller rättare bristen på allt system deruti, skola vi med första återkomma till detta viktiga ämne. Derjemte skola vi med en oafslätlig uppmärksamhet följa frågans behandling under riksmötet samt meddela våra läsare resultatet af ett förslag, hvilket — utgången må blifva hvilken som helst — måste väcka den lifligaste tacksamhet hos hvarje svensk qvinna.

Äfven inom Borgarståndet har, under den lifliga debatten om Hr *Sommeli* motion i Läroverksfrågan, en ledamot framställt nödvändigheten af att äfven akta på det qvinliga undervisningsväsendet i Sverige samt föreslagit, att detta ämne äfven måtte ingå bland de uppgifter, som en blifvande kommité för Läroverksfrågans utredning skulle få sig uppgifven.

En annan ledamot af samma stånd har återväckt det gamla förslaget att den svenska qvinnan vid 25 ålder måtte få vara, såsom det heter "sin egen giftoman".

Vi anse oss böra upplysa våra läsare derom, det vi haft anledning hoppas, att detta häfte skulle hinna blifva tillgängligt för allmänheten innan motionstidens slut, då vi här införde den lilla uppsatsen *Staten och den Svenska Konstnärinnan*; men att, då hinder härför uppstod, ett sammandrag af uppsatsen blifvit meddeladt i Nya Dagl. Allehanda för d. 25 November, i det svaga hoppet, att de öfriga tidningarne skulle upptaga frågan och väcka intresse härför. Denna förhoppning blef icke upfylld, men icke destomindre hade vi den glädjen att på listan öfver de talrika motionerna under de sista dagarne äfven finna en, om ett anslags beviljande till *Kgl. Akademi* för de fria konsterna, på det vid densamma äfven måtte kunna beredas kostnadsfri undervisning för qvinnor.

Den tveksamma misstro, som uttrycktes i vår artikels slutord har således blifvit vederlagd med de mest *talande* bevis, och vi äro de första att med *den Svenska Konstnärinnan* glädja oss deråt, under

*) Se 1:sta årg. pg. 192. pg. 272 m. fl.

det vi nu, modigare blifna, våga hoppas att frågan, sedan den blott en gång blifvit väckt, äfven skall kunna bringas till en lycklig utgång.

Såsom ett godt och glädjande tidens tecken kunna vi omnämna, att Styrelsen för Stockholms Läns Sparbank till kassör och bokhållare antagit tvänne fruntimmer och att Sparbanken hålles öppen 3 timmar f. m. och 2 timmar e. m., hvarigenom, tvifvelsutän, en betydlig tillökning vinnas i Sparbanksinsättningarna. Det vore önskligt om detta exempel vunne efterföljd i flera bland våra landsortsstäder, der sparbankerna ej hållas öppna mer än 2 timmar i veckan, oftast af den orsak, att de herrar, hvilka fungera såsom kassörer och bokhållare, ej hafva mer tid att egna åt denna sysselsättning. Vi betvifla ej att mången arbetsklassens sparpenning, som nu under veckans lopp i stället insättes på krogen, derigenom kunde räddas åt sin egare, till vinst för denne i mer än ett hänseende.

Mlle *Royer* från Lausanne, hvilken vi redan förut omnämnt *) såsom en utmärkt författarinna af national-ekonomiska uppsatser och som senast uppträdde med ett talangfullt föredrag inför den i Brüssel församlade kongressen (*Congrès international des Sciences sociales*), har nyligen blifvit utvald till medlem af *Société d'Economie politique i Paris*.

Frågan, om tillåtelse för qvinnor att aflägga kunskapsprof vid Universitetet i London och deröfver erhålla betyg (*to obtain University Degrees*), såsom framställt af Miss *Cobbes* **) vid sista årsmötet af *National Association* i London, tyckes vinna sympathier bland Albions döttrar. Så läsa vi t. ex. i Octoberhäftet af *English Woman's Journal*, att en far, hvars dotter förgäfvades sökt denna tillåtelse, vändt sig till Universitetets styrelse med begäran, att i de nya stadgar, Universitetet skulle underställa Parlamentets sanktion, hindren för beviljandet af en dylik anhållan måtte undanröjas. Inlagan hade många underskrifter af så väl herrar som damer, men blef dock afslagen, likväl endast med en rösts pluralitet.

Enligt senare underrättelser, har samma unga fruntimmer, Miss *Elisabeth Garrett*, äfven vid Universitet i *St Andrews* (i Skottland) förgäfvades sökt tillfälle att få del af den undervisning, som der meddelas. Sedan hon först rönt uppmuntran af flera bland professorerna, och äfven blifvit inskrifven i klasserna för undervisning i kemi, anatomi och fysiologi, tyckas några bland universitetslärarne känt skrupler öfver den medgifna tillåtelsen, hvarföre den akademiska Senaten sammanträdte och efter en liflig diskussion annulerat densamma. Den unga damen, som önskar egna sig åt läkaryrket, har dock nu lyckats få undergå en förberedande examen i Pharmaceuternas samfund i *London* (*Preliminary Examination in Arts of the Apothecaries' Hall*).

*) Se 4:de årg., 2:dra häft. sid. 475.

**) Se *Kongresserna i London 1862* af L. S. 4:de årg. 2:dra häft. s. 115.